

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİ BAĞLAMINDA SURİYELİ GİRİŞİMCİLER: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ

Nurgün KUL PARLAK¹ & Çiğdem ULUDAĞ GÜLER²

Öz

Göç Dünya'nın olduğu kadar Türkiye'nin gündemini de yakından etkilemektedir. 2011 yılından sonra Türkiye en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Göç ile birlikte ortaya çıkan önemli sorunlardan bir tanesi göç eden kitlelerin ekonomik, politik, sosyal uyumları ve entegrasyonlarıdır. Ekonomik anlamda göçmenlerin maruz kaldıkları en önemli sorunlardan biri formel ekonomiye eklenemeyişleri ve cari ücretler üzerinden cari şartlarda iş bulamamalarıdır. Bu durum göç eden kişileri girişimci olmaya yönlendirmektedir. 2011 yılından sonra Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı Suriyeli göçü ile yerleşilen ülke olma özelliği göstermeye başlaması, ilk yıllarda misafirlikle başlayan ev sahipliği, zamanla yerini gettolaşma ve yeni etnik lokasyonların/bölgelerin oluşması ile devam etmiştir. Suriyelilerin kalıcı olmaya başlamaları ile birlikte İstanbul en çok tercih edilen illerin başında gelmiştir. Yaklaşık yarım milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan şehrin birçok semtinde mülteci girişimciliği gerçekleşmeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı İstanbul'da Suriyelilerin yoğun olduğu semtlerde etnik kamplaşmanın olup olmadığı, bu lokasyonlarda yoğunlaşmalarının altında hangi sebeplerin yer aldığı, mülteci girişimciliğinin motivasyon kaynaklarının neler olduğu ortaya koymaktır. Araştırmada İstanbul ilindeki Suriyeli işverenler ve bağımsız çalışanlar ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinde nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen MaxQDA veri analiz yazılımı kullanılmıştır. Kodlamalardan kötü çalışma koşulları ve kısıtlı istihdam olanakları, bölgenin ekonomik ve etnik cazibesi, kültürel/etnik yakınlık ve farklılık, sermaye birikimi ve girişimcilik tecrübesi (yatkinlik) olmak üzere 5 tema elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Girişimcilik, Suriyeli Girişimciler, Mülteci Girişimciliği, Etnik Ekonomi.

JEL Kodları: J24, M13, O15, F22.

Başvuru: 23.01.2022

Kabul: 24.02.2022

¹ Dr. Öğr. Ü., İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul/ Türkiye, nurgun.kulparlak@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0497-9098.

² Dr., ciğdem.uludag@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0217-3963.

SYRIAN ENTREPRENEURS IN THE CONTEXT OF REFUGEE ENTREPRENEURSHIP: THE CASE OF ISTANBUL PROVINCE³

Abstract

Migration closely affects the agenda of Turkey along with the world. After 2011, Turkey has become the country hosting the highest number of refugees. One of the important problems that arise with migration is the economic, political, social cohesion and integration of the migrating masses. In economic terms, one of the most important problems that immigrants are exposed to is their inability to join the formal economy and their inability to find a job under current conditions over current wages. This situation directs immigrants to become entrepreneurs. After 2011, Turkey started to show the feature of being a settled country with the Syrian migration it hosted, hosting which started as a guest in the first years, continued with ghettoization and the formation of new ethnic locations/regions over time. With the Syrians becoming permanent, Istanbul has become one of the most preferred cities. Migrant entrepreneurship has begun to take place in many districts of the city, which is home to nearly half a million Syrians. This study aims to reveal whether there is an ethnic camp in the neighborhoods where Syrians are concentrated in Istanbul, what are the reasons behind their concentration in these locations, and what are the motivational sources of immigrant entrepreneurship. In the research, in-depth interviews were conducted with Syrian employers and independent workers in Istanbul. MaxQDA data analysis software, which is frequently preferred in qualitative research, was used in content analysis. Five themes were obtained from the codes: limited employment opportunities, economic and ethnic attractiveness of the region, cultural/ethnic proximity and difference, capital accumulation and entrepreneurial experience (propensity).

Keywords: Migration, Entrepreneurship, Syrian Entrepreneurs, Refugee Entrepreneurship, Ethnic Economy.

JEL Codes: J24, M13, O15, F22.

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1. GİRİŞ

1980’lerden sonra küresel dünyada yaşanan siyasi karışıklıklar, diktatörlüklerin kurulması, savaşlar ve iç savaşlar kadar ekonomik istikrarsızlık devasa bir göç akımı başlatmıştır. Gerek iradi gerekse gayr-ı iradi bir şekilde milyonlarca insan daha iyi yaşam şartları, ekonomik gelecek, hapse atılmaktan kurtulmak veya canını kurtarmak amacıyla doğup büyüdükleri ve yaşadıkları yerleri terk etmektedir. Küresel düzeyde göçmen sayısı 230 milyon civarında bulunmaktadır. Başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere hemen hemen her ülke bu göçmen akımından az ya da çok

³ The Extended English Summary is located the end of the Article

etkilenmektedir. Türkiye 1990'dan itibaren yakın çevresinde meydana gelen siyasi düzen değişiklikleri, iç savaşlar, işgaller ve ekonomik çöküntüler nedeniyle göç veren ülke olmaktan çıkıp göç alan ülke haline gelmiştir. Türkiye 2010 yılında başlayan Arap Baharının yerinden ettiği binlerce insanın hedef ülkesi haline gelmişti. Daha bu şoku atlattıktan Suriye'de meydana gelen iç savaş ve çatışmaların şiddetini artırması ile bu kez savaştan kaçan devasa bir mülteci akımı ile karşı karşıya kalmıştır.

2010 yılında Tunus, Ürdün, Mısır, Cezayir, Yemen gibi pek çok Arap ülkesini etkileyen Arap Baharının son durağı Suriye olmuştur. Çatışma ile başlayan eylemler kısa sürede yerini iç savaşa bırakmıştır. 12 milyon insanın can güvenliğinin tehlikeye girdiği savaşta 5,5 milyon Suriyeli komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır (Parlak, 2017: 2334). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre 3.576.659 kişi ile %64,3'üne ev sahipliği yapan Türkiye Suriyelilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada 914.648 kişi ile Lübnan, üçüncü sırada 654.692 kişi ile Ürdün yer alırken 245.810 kişi ile dördüncü sırada Irak, 132.871 kişi ile beşinci sırada Mısır ve son sırada 35.713 kişi ile Kuzey Afrika ülkeleri yer almaktadır (UNCHR, 2021). Suriye ile ilgili bu veriler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tanımlamasıyla “*yakın tarihte görülen en büyük göç dalgasına sebep olan insanlık dramıdır*” (Erdoğan, 2016: 69).

Türkiye hem sınır komşusu hem de tarihsel bağları olması münasebetiyle Suriyelilere “Açık Kapı Politikası” uygulamaya başlamıştır. Bu politika, Suriyelilerin Türkiye'ye yoğunlaşmasında temel belirleyicilerden birisi olmuştur (Necar, 2016: 190). Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin ilk yıllarda ülkede kısa süreli kalacakları tahayyül edilmiştir. Ne var ki, çatışmaların şiddetlenmesi sınır kapılarından binlerce sığınmacının girmesine sebep olmuştur. 2012 ve 2013 yıllarında binli rakamlarda olan Suriyeli sayısı, çatışmaların şiddetinin azalmayacağı sinyallerinden ötürü 2014 yılından sonra kısa sürede sığınmacı sayısı milyonları bulmuştur. 2015 yılında yaklaşık 2,5 milyon olan Suriyeli sayısı 2017 yılında 3,5 milyona yaklaşmış olup 2021 yılı Ekim ayı itibarı ile Türkiye'de geçici koruma kapsamında olan Suriyeli sayısı 3.723.674 kişidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 21 Ekim 2021). Sonuçta bu veriler, Türkiye'yi kısa süre içinde “*dünyanın en fazla göçmen barındıran ülke*” haline geldiğini göstermekle birlikte (Korkmaz, 2017) Suriye'de yaşanan olaylardan ekonomik ve toplumsal olarak en çok etkilenen ülkelerin başında geldiğini ifade etmektedir. (İçduygu ve Aksel, 2012: 21). Ayrıca Nisan 2011'den başlayarak Türkiye'nin sergilediği insanî ve malî çaba kişi başına düşen gelire göre hesaplandığında ise, Türkiye Dünya sıralamasında birinci sırada yer alması dikkat çekicidir (Korkmaz, 2017: 58).

Son yıllarda tüm dünyayı etkileyen kitlesel göç akınları, göç alanında kapsayıcı mevzuat ve politika oluşturmayı zorunlu hale getirmiştir. Küreselleşme, uluslararası sermaye akışı ve nitelikli göç, göçe yönelik uygulamalarda belirleyici unsur olmuştur. Türkiye'de özellikle 2011 yılından sonra ev sahipliği yaptığı zorunlu göçle birlikte göç ile ilgili kavramlarda düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştur. Türkiye'de mülteci statüsü “coğrafi çekinceden” dolayı sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere verilmektedir. Avrupa ülkeleri dışından gelenlere ise sığınmacı ya da geçici koruma statüsü verilmektedir. Suriyelilerin hukuki

statüsü ile ilgili düzenleme Suriyelilere verilen “geçici koruma statüsünün”, 30 Mart 2012 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan 62 sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” ile tekrardan düzenlenmiştir (Yılmaz, Güler, 2019: 234).

Diğer taraftan ülkemizde 3,5 milyonu aşkın Suriyeli, geçici koruma statüsü altında kamp merkezlerinde ve bu merkezlerin dışında yaşamaktadır. “Geçicilik” üzerine tesis edilen politikalar; beklenenin üzerinde sığınmacı sayısı ve süreden ötürü Suriyelilerin kamp merkezleri dışında başta sınır şehirleri olmak üzere birçok ilde yaşamaya başlamışlardır. 2021 yılı Ekim ayı itibari ile geçici barınma merkezinde kalan Suriyeli sayısı 51.945 kişi iken, geçici barınma merkezi dışında kalanların 3.671.729 kişi olması durumu net bir şekilde göstermektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 21 Ekim 2021).

Suriyeliler; sınır kentlerdeki akrabalarının olması, Suriye’ye yakınlığı, daha rahat yaşama fırsatı, ortak dil ve kültür imkânlarının varlığından dolayı sınır şehirlerini tercih etmelerinin yanı sıra büyükşehirler öncelikli olmak üzere Türkiye’nin 81 ilinde hayatlarını devam ettirmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2021 yılı Ekim ayı verisine göre Suriyelilerin en yoğun yaşadıkları on il şu şekilde sıralanmaktadır. Birinci sırada 534.439 kişi ile İstanbul, ikinci sırada 458.670 kişi ile Gaziantep, üçüncü sırada 437.204 kişi ile Hatay, dördüncü sırada 425.923 kişi ile Şanlıurfa, beşinci sırada 254.304 ile Adana, altıncı sırada 235.119 kişi ile Mersin, yedinci sırada 181.974 kişi ile Bursa, sekizinci sırada 149.572 kişi ile İzmir, dokuzuncu sırada 122.019 kişi ile Konya ve son olarak onuncu sırada 106.365 kişi ile Kilis takip etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 21 Ekim 2021).

Öte yandan Suriye’deki karışıklığın durulmaması, uzayan bu misafirlik süreci, işsizlik, kayıt dışılık, düşük ücret, barınma, güvenlik, sosyal dışlanma gibi birçok ekonomik ve sosyal problemleri de beraberinde getirmiştir. Suriyelilerin hayatta kalmak için Türkiye emek piyasasına katılmışlar, büyük bir kısmı Türk işçilerinin tercih etmediği kirli, pis ve düşük ücretli olduğu kadar kayıt dışı olan işlerde çalışmaktadırlar. Bununla beraber girişimcilik kabiliyetine sahip olanlar işveren veya bağımsız olarak çalışmayı tercih etmiştir. Çalışma izinlerinin olmaması, kayıtdışı çalışmanın göçmenler arasında yaygın olması, aldıkları ücretlerin düşük olması, bazen ücretlerini bile tahsil edememeleri birçok Suriyelinin sermaye birikimine sahip olması, bir işverene bağımlı olarak çalışmak istememeleri Suriyelilerin girişimci olmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışma ve yaşam koşullarına yönelik bilimsel çalışmalar, sermaye sahibi olan bazı Suriyelilerin özellikle Suriye’deyken serbest girişimci ve esnaf olanların girişimci olarak emek piyasasında yer aldıklarını göstermektedir (Akbaş ve Ünlütürk Ulutaş, 2018: 244; Mutlu, Mısırlı, Kahveci, Akyol, Erol, Gümüşcan, Pınar ve Salman, 2018: 69). Bu durum literatürde göçmen girişimciliği veya mülteci girişimciliği olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu konuda oldukça geniş bir yabancı literatür mevcuttur. Türkiye’de de Suriyelilerin yaşadıkları Hatay, Antep ve Kilis gibi sınır şehirlerde Suriyeli girişimcileri konu olan çok

sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda Suriyelilerin bu şehirlerde yerel halk ile kolay anlaşmaları, dil problemi yaşamamaları, bölgenin kültürüne ve tüketim kalıplarına aşina olmaları nedeniyle Suriyeli girişimcilerin daha çok yerel piyasalara yönelik olarak üretim ve satış yaptıkları ileri sürülmektedir. Ancak literatürde Suriyelilerin büyük kısmına ev sahipliği yapan İstanbul için oldukça kısıtlı çalışmaların olduğu görülmektedir. Oysaki İstanbul'da bilhassa Esenyurt ve Fatih gibi ilçelerde çok sayıda Suriyeli kendi işyerlerini kurma ve serbest çalışma eğilimindedir. Bunların hangi sektörlerde kendi işlerini kurdukları ve kendilerini serbest çalışmaya sevk eden amillerin neler olduğu, işletmelerinin ne ölçüde başarılı olduğu, Türkiye'de ticari ortama uyum sağlayıp sağlamadıkları, bu girişimlerinin kayıtlı olup olmadığı, yanlarında işçi çalıştırıp çalıştırmadıkları ve ülke ekonomisine nasıl bir katkı sağladıkları incelenmeyi gerektiren hususlardır. Dolayısıyla bu makale, bu eksikliği kapatmayı amacıyla Esenyurt ve Fatih'te bulunan Suriyeli girişimcileri etnografik yöntemle analiz etmektedir. Çalışma, Esenyurt ve Fatih'te bulunan Suriyeli girişimcilerin sınır illerindeki Suriyeli girişimcilerin aksine daha çok hemşerilerinin yoğun oldukları mahallelerde toplandıklarını, adeta etnik anklavlarda faaliyet gösteren göçmen girişimciler gibi faaliyetlerini bu kitlenin talebine göre düzenlediklerini ileri sürmektedir.

1.1. Literatür Taraması

Göç hangi (gönüllü-zorunlu) sebeplerle gerçekleşmiş olursa olsun, göç eden insanlar gittikleri ülkeyi sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve demografik olarak etkilemektedir. Sahip oldukları din, kültür, dil, ırk özellikleriyle göç ettikleri ülkelerin nüfus yapısını nitel ve nicel olarak değiştirdikleri kadar (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249) ekonomik açıdan da etkilemektedir. Göçmenler tek bir kitleyi temsil etmemektedir. Göçmen kavramı içinde birçok anlamı barındırmaktadır. Zorunlu göçten gönüllü göçe, düzenli göçten düzensiz göçe, süresiz göçten süreli göçe kadar birçok göç türünü temsil eden kişiyi ifade etmektedir (Gold,1992).

Bununla birlikte göçmenler, göç ettikleri ülkelerde emek piyasalarına hem çalışan hem de işveren olarak dâhil olmaktadır. Göçmenlerin statüleri onların girişimcilik potansiyellerini ve şartlarını etkilemektedir. Göçmen girişimciliği, mülteci girişimciliği, azınlık girişimciliği, diaspora girişimciliği ve etnik girişimcilik gibi yeni kavramlarla tartışılmaktadır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56). Her ne kadar bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında bazı nüanslar mevcuttur. Etnik girişimcilik ile göçmen girişimciliği birbiri yerine kullanılmaktadır. Fakat etnik girişimcilik, göçmen ve azınlık girişimciliğinden farklıdır ve göçmen girişimciliğinin alt kavramlarından birisidir. Buna göre etnik girişimcilik, ortak kökene ve kültüre sahip bireylerin ortak faaliyetleri gerçekleştirdiği etnik girişimleri ifade etmektedir (Zhou, 2004: 1010-1041). Zaman içinde geçirdiği değişimle göçmen girişimciliğinden farklı bir anlam kazanmıştır.

Bu çalışmada kullanacağımız kavram olan göçmen girişimciliği ise ilk olarak 1970'li yıllarda ABD'de kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkelerinin göçmen işçi kabul etmeye başlamasıyla birlikte, ilk yıllarda vasıfsız işçi

olarak giden göçmenler gittikleri ülkelerde yaşamaya başlamasından birkaç kuşak sonrasında girişimcilik özelliği göstermeye başlamışlardır. Yerleştikten bir zaman sonra ev sahibi ülkeye göre göçmenlerin farklı etnik kökene, milliyete, ırka ya da kültüre sahip olmalarından ötürü kendi etnik motifine uygun mülteci girişimciliği örnekleri (özellikle Avrupa'ya giden göçmenlerde) görülmeye başlanmıştır (Volery, 2007: 31). Diğer bir ifadeyle göçmen girişimciliği, gönüllü veya zorunlu göçle ülkelerinden göç etmek zorunda kalan kişilerin varış ülkelerinde kendi tüketim alışkanlıklarını devam ettirmek isteği ile başlayan etnik tüketim mallarına oluşan talebe yönelik gerçekleşen girişimciliktir (Emirhan, 2014: 613). Göçmenlerin geldikleri ülkelerden farklı olan sosyal, kültürel, politik ve dini ortam bu gelişmenin itici gücü olarak değerlendirilmektedir (Ehrlich ve Bacarreza, 2006: 2). Diğer bir ifadeyle etnikliğin gelişmesinde kültür farklılığı, sosyal ağlar, dayanışma duygusu, girişimcilik ruhunun baskınlığı ve mülteci/azınlık nüfusun yoğunluğu buna bağlı olarak etnik/nish ürün talebinin olması göçmen girişimciliğinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Zira göçmen girişimciliğinin endüstrileşme, kentleşme ve kitlesel göç ile ilişkili olması ve kitlesel göçte göçmenlerin kente uyum süreci rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon gibi yaşadıkları süreçler, girişimciliğin yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Canatan, 2011: 14).

Bununla birlikte göçün toplum içindeki farklılıkları arttırarak sosyal sermaye üzerindeki etkisi son yıllarda en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. Özellikle göç literatüründe göçmenlerin sahip oldukları sosyal, kültürel, ekonomik sermaye ile ekonomik hayata dâhil olma biçimleri araştırılmaktadır. Ayrıca yaşam biçimleri, pratikleri ve hayatta kalma stratejileri incelenmektedir. Bu bağlamda göçmen girişimciliği kavramının çok uzun bir zamandır literatürde kullanıldığını söylemek mümkündür. Pek çok farklı tanımı yapılmışsa da en yaygın tanımlardan biri göçmen girişimcinin hayatını idame ettirebilmek için göç ettiği ülkede ticari faaliyete başlamasıdır (Vinogradov ve Isaksen, 2008: 25).

Öte yandan göçmen/mülteci girişimciliğini teorik olarak açıdan inceleme çabası bu alanda pek çok teorinin geliştirilmesine yol açmıştır. Bonacich'in geliştirdiği "aracı azınlık teorisi" bu alandaki ilk teorilerden birisidir (Bonacich, 1973: 585). Bonacich, göçmenlerin daha iyi bir hayat standardı elde etmek için harekete geçtiğini, gelecekte daha yüksek hayat standardı sağlamak amacıyla hâlihazırda daha fazla fedakârlık yapmaya hazır olduğunu ileri sürmektedir. Bu sayede gelecekte yeterli gelire sahip olup ülkelerinde daha rahat yaşam sürmek ve daha yüksek bir statüye kavuşmayı hayal ederler. Göçmen girişimciler konuları gereği pragmatik bir bakış açısına sahip olmak zorundadır. Ülkelerine geri dönmek zorunda kalmaları ihtimaline karşı ihtiyaç duydukları parayı kısa sürede kazanmak ve yatırımını kolayca tasfiye edebilmek için berberlik, terziilik ve bakkallık gibi büyük bir sermaye yatırımı gerektirmeyen veya kuyumculuk gibi sermayelerini kolayca paraya çevirebilecekleri meslekleri icra etmek eğiliminde oldukları görülmektedir.

Göçmen girişimciliğine yönelik bir başka teori de "Anklav Ekonomisi"dir. Bu teori Avrupa'da 1980'lerde Araçlar gibi kolektivist değerlere sahip göçmenleri inceleyen Wilson ve Portes (1980) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre göçmenlerin tüketim

piyasalarında ayrımcılığa maruz kalmaları, sadece etnik anklavdan temin edilebilen mal ve hizmetlere yönelik talebi doğurmaktadır (Jansen, Van Den Bosch, Volberda, 2003:1663-1665). Bu nedenle etnik anklavlar göçmen girişimcilere yönelik olarak çekici faktör rolü oynamaktadır (Price ve Chacko 2009: 331). Göçmen girişimcilerin kurdukları işletmeler, zaman içinde büyümekte ve başka göçmenleri istihdam eder bir duruma gelmektedir. Böylece göçmen olarak yaşadıkları toplumda yukarı doğru bir sosyal hareketlilik elde edebilmektedirler. Bu teorinin yapı taşlarını etnik girişim, dayanışma ve karşılıklı yükümlülük kavramları oluşturmaktadır (Wilson, Portes, 1980:315).

Göçmen girişimciliğine yönelik bir başka teori de, göçmenlerin ellerine geçen fırsatı değerlendirmek için girişimci olmadıklarını aksine emek piyasalarına erişim imkânları sınırlı olmasının başka seçenek bırakmaması nedeniyle girişimciliği tercih ettiklerini ileri süren “ayrımcılık” teorisidir. Göçmenlerin kayıtlı emek piyasalarına sınırlı erişimleri istihdam açısından çok ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Wauters, Lambrecht’in (2006) vurguladığı gibi göçmen girişimciler, emek piyasalarında maruz kaldıkları dışlanmanın ve ayrımcılığın kaçınılmaz bir sonucu olarak girişimciliğe yönelmişlerdir. Kayıtlı emek piyasalarından öncelikle dil engelli, uygun olmayan eğitim veya terfi imkânlarının olmayışı (Shinnar ve Zamantili, 2019: 244) kadar dil ve kültürel farklılıklara ek olarak aşırı karmaşık düzenlemeler ve yerine getirilmesi gereken prosedürler, oturma ve çalışma izni bağlamında katı güvenlik kuralları ve mali yükümlülükler mevcuttur (Dana ve Morris, 2007: 803-811). Ayrıca çalışma izni ve vize zorunluluğu gibi yapısal ayrımcılık, işverenin belli bir etnik gruba mensup göçmenleri istihdam etmeme eğilimi şeklinde tercih ayrımcılığı, işverenin ve işçinin birbirleri hakkında asimetric bilgiye sahip olduklarında istatistiksel ayrımcılık şeklinde tezahür etmektedir (Bruder ve Rätke-Döppner, 2008: 6-7). Kısacası ev sahibi ülkenin kayıtlı ekonomide var olan çalışmaya yönelik karmaşık düzenlemeler, prosedürler, dil ve kültür farklılıkları göçmenleri girişimci olmaya sevk etmektedir (Dana, Morris, 2007: 803-811). Hatta ırkçılık ve göçmen karşıtlığının da göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerini artırdığı ve serbest mesleklerde faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir (Mora ve Davila, 2014: 245-249). Bununla birlikte göçmenler sadece emek piyasalarında değil gerek mal ve gerekse sermaye ve mal piyasalarında da ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Naudé, Siegel ve Katrin, 2017: 10). Bilhassa finansal sisteme erişimi sağlayamamaları durumunda (Zhang et al., 2008: 2155-2164.) girişimciliği ayrımcılık ve ırkçılık temelli sosyal dışlanmayı aşmanın ev sahibi ülke ekonomisine daha iyi entegre olmanın ve aynı zamanda sosyal ekonomik mobilite sağlamanın yegâne seçeneği olarak değerlendirmektedirler (OECD, 2010; Constant, Shachmurove ve Zimmermann, 2007; Zhou, 2004: 1040-1041). Tersine ayrımcılığın olmaması durumunda ise göçmenlerin girişimci olmaktan ziyade işçi olmayı tercih edebilecekleri de ifade edilmektedir. Sonuç olarak göçmenlerin gittikleri ülkede maruz kaldıkları sosyal-ekonomik dışlanma ve yoksulluk onlara serbest meslek icra etmek dışında seçenek bırakmamakta ve zorunluluk nedeniyle girişimcilik faaliyetleri gelişmektedir (Jones vd., 2014: 500-520).

Son yıllarda göçmen girişimciliğini açıklamaya yönelik sosyolojik araştırmalarında çok sık kullanılan başka bir yaklaşım ise sosyal sermaye teorisidir. Sosyal sermaye teorisi, göç öncesi ve sonrasında göçmenlerin yararlandıkları sosyal ilişkileri ve sosyal ağları incelemek için kullanılmaktadır (Haikkola, 2011: 1213; Lopez-Rodriguez, 2010: 349; Ryan, 2011; Ryan, Sales, Tilki ve Siara, 2008: 673). Sosyal sermaye kavramı bu çerçevede kullanılmakta olup, göç sürecinde göçmenlerin sosyal etkileşim ve sosyal ilişkiler vasıtasıyla erişim sağladıkları kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye teorisi, beşerî sermayenin gelişimi ve birikimi için kullanılan ve insanların zor şartlarda daha üretken olmasına katkıda bulunan faktörler olarak sosyal ilişkileri ve ağları ifade etmektedir (Pieterse, 2003: 32). Bu nedenle sosyal sermaye göçmenlere sosyal ağlar ve kurumlar aracılığı ile ihtiyaç duydukları kaynaklara erişim olanağının verilmesinde, göç öncesinde ve sonrasında maliyetlerin ve risklerin azaltılmasında, iş imkânlarının sağlanmasında ve barınma sorunlarının çözülmesinde hayati öneme sahiptir (Liang, 2006: 491; Massey, Zenteno, 1999: 539; Garip, 2008: 592). Nihayet sosyal sermaye ve ağlar, girişimcilik potansiyellerinin açığa çıkmasına katalizör rolü oynamakta ve girişimin başarısını önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Bizri, 2017: 858). Dolayısıyla göçmenlerin karmaşık sosyal ağlar vasıtasıyla elde ettikleri kaynaklar ve imkânlar göçmen girişimciliğini kayda değer ölçüde açıklamaktadır (Bizri, 2017: 848). Zira sosyal sermaye hem ucuz yatırım sermayesine hem de düşük ücretli ve güvenilir bir işgücüne erişimi de sağlamaktadır (Sanders ve Nee, 1996: 246). Bu gerek iş arayan göçmenler ve gerekse girişimciler için oldukça yararlıdır. Bununla ilgili olarak yapılan araştırmalar, sosyal sermayenin göçmenler arasında girişimciliğin arttığını göstermektedir (Flap, Kumcu ve Bulder, 2000: 143). Ayrıca sosyal ağlar, göçmenlere ev sahibi ülkeye ekonomik entegrasyonlarını kolaylaştıracak bilgi, yardım ve diğer kaynaklara erişim imkânı da vermektedir (Portes ve Sensenbrenner, 1993: 1330; Aguilera ve Massey, 2003: 390). Bu teorinin olumsuz tarafını ise toplumdan ayrışma, kendi grubunun içine kapanma ya da sosyal hayattan soyutlanma oluşturmaktadır. Zira ev sahibi ülkeye yeni gelen göçmenler tüm ihtiyaçlarını ağlar sayesinde kendi grubu içerisinde karşılamakta, buna bağlı olarak yerli halktan yaşamını yalıtılmaktadır (OECD, 2010). Diğer bir ifadeyle sahip olunan sosyal ağlar ile kurulan ilişkiler göçmenlere bir taraftan önemli yararlar sağlarken diğer taraftan buldukları toplumun ekonomik, politik ve kültürel değerlerini yakından etkileyebilmektedir.

Göçmen girişimcilerin ev sahibi ülke ekonomisine yaptıkları katkı son derece önemlidir. Göç ettikleri ülkede hayatlarını yeniden kurmak zorunda oldukları için dinamik bir insan kitlesini oluşturmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin pek çoğu göçmen olmayanlara göre girişimciliğe daha yatkındır ve göçmen girişimcilerin ekonomik tutumları faaliyet gösterdikleri sektörün de gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Kauffman “2012 Girişimcilik Gösterge Raporu” nda, göçmenlerin yeni işyeri açma eğiliminin göçmen olmayanlara göre iki kat daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu eğilim, girişimcilerin sayısını artışında kendini göstermektedir. Verilere göre, 1997-2014 yılları arasında göçmen girişimcilerin sayısının iki kat artmıştır. 1997’de girişimcilerin oranı %13,3 düzeyinde iken, 2014’te %28,5’e yükselmiştir. Bu yükselme, kazançlara yansımaktadır. ABD’deki yeni işletme kuran

göçmen girişimcilerin 2010 yılında 121 milyar dolarlık net kazanç elde ettiği aktarılmaktadır. Bunun ABD’de toplam net işletme gelirinin yaklaşık %15’ini oluşturması dikkate değerdir (Bizri, 2017; Sherman, 2004: 60).

Diğer yandan literatürde göçmen girişimciliği ile ilgili önemli bilgiler sunan pek çok çalışma yer almaktadır. İlk olarak 1972 yılında Ivan H. Light tarafından yapılan “Ethnic Enterprise in America” başlıklı çalışma, ABD’de yaşayan Çinli, Japon ve siyahilerin girişimcilik faaliyetleri ve dinamiklerini neler olduğu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Light, 1972: 210). Waldinger’in Newyork’te yaptığı çalışmada, göçmen girişimciliğinin başarısını göçmenlerin kendi aile bireylerinden ya da sosyal ağlardan edindikleri işgücü ile daha ucuz ve kolay rekabet edebilme şansı tanınması ile ilişkilendirmektedir (Waldinger, 1984: 65). OECD’nin yayınladığı rapor ise göçmen girişimciliğinin altında yatan motivasyon unsurları ve göçmen politikalarının girişimcilik kapasitelerine olan etkisinin çeşitli boyutlarını ele almaktadır (OECD, 2010). Diğer bir çalışma, 2010 yılında “The Home Country’s Role in Shaping Chinese Immigrant Entrepreneurship” başlığıyla Zhang tarafından yapılmıştır. Araştırmacı, Çin’de göçmen girişimciliğinin oluşmasında ev sahibi ülkenin rolünü inceleyerek insan hareketliliğinin ev sahibi ülke üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlamıştır (Zhang, 2010: 42). Finlandiya’daki Türk girişimciliği hakkında yapılan diğer bir çalışmada ise, Türklerin ekonomiden dışlanmaları ve emek piyasası içinde yer almamaları nedeniyle girişimciliğe yöneldiklerini belirtmektedir (Wahlbeck, 2007: 550). Ek olarak Klaesson ve Öner (2018: 5) tarafından yapılan “Ethnic Enclaves and Labor Market Outcomes – What Matters Most: Neighborhood, City or Region?” başlıklı çalışma, göçmenlerin yaşadıkları ayrışma, etnik yoğunlaşma ve bunun göçmen kabul eden ülke ekonomisi üzerindeki sonuçlarını incelemesi açısından önemlidir. Ramadani vd.’nin Makedonya’daki Arnavutlar üzerine yaptığı çalışmada da, Arnavut girişimcilerin faaliyetlerini tetikleyen faktörlerin haksız rekabet, kötü çalışma düzeni, özgür çalışma isteği, bağımsız olma ve tasarruflarını artırma talebi ile şekillendiği ortaya koyulmaktadır (Ramadani, Rexhepi, Gërguri-Rashiti, Ibraimi ve Dana, 2014: 320). Bunun dışında Zhang (2019: 17), yaptığı araştırmayı girişimcilik yeteneğinin sahip kişilerin ülkeler arası hareketliliği üzerinde kurgulayarak göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerini değerlendirmiştir. Diğer bir çalışma, 2020’de Ürdün’de 20 Suriyeli girişimcilerin faaliyetlerini ele alan araştırmadır. Araştırmacı, şehirlerde ve kamp alanlarında enformel ekonomide faaliyet gösteren Suriyelilerin girişimcilikteki motivasyonlarının ve uyum mekanizmalarının neler olduğunu, yaşadığı zorlukları ortaya koymaya çalışmıştır (Fathallah, 2020: 8).

2017 yılında Çakırer-Özservet tarafından yapılan çalışmada ise, İstanbul’da yaşayan göçmen girişimcilerin ekonomiye katkıları, göç süreçleri, iş yeri kurma ve açma, mali durumları, girişimcilik kültürü, örgütlenme ve temsil kabiliyetleri, hedef kitle ve piyasa beklentileri ve önerileri araştırılmıştır (Çakırer-Özservet, 2017). 2018’de Hatay’da Özkul ve Dengiz tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada Suriyeli girişimcilerin Hatay ekonomisine yapmış olduğu ekonomik katkıları, göçmen girişimcilerin bölgeye yapmış olduğu yatırımı ve istihdama ne ölçüde katkıda bulunulduğu incelenmiştir (Özkul ve Dengiz, 2018: 900). 2018 yılında Deniz ve

Reyhanoğlu'nun Gaziantep, Hatay, Mersin ve İstanbul'da yaptıkları çalışma ise Suriyelilerin yaşadıkları ayrımcılık, mevcut dil problemleri, hukuki problemler, kaynaklara erişimde yaşanan sıkıntılar, düşük ücret sorunu gibi sosyoekonomik problemlerin Suriyeli girişimcilere nasıl yansıdığını incelemiştir (Deniz, Reyhanoğlu, 2018: 50). Yine aynı yılda İnce'nin yaptığı çalışma, Türkiye'deki Suriyelilerin Şanlıurfa'da yoğunlaşmasıyla ilgili önemli bulgular sunmaktadır. Hem Şanlıurfa'yı tercih etme dinamikleri, bu dinamiklerin hangi teoriler ile ilişkilendirilebileceği hem de yerli halkla olan ilişkiler ve sosyal yapı etraflıca analiz edilmiştir. Analizde mekânsal olarak yoğunlaşmanın belirleyicileri arasında aşiret bağları, akrabalık ilişkileri, tarihsel ilişkiler, sosyal ağlar, etnisite, coğrafi yakınlık, din, dil, kültür benzerliği ve Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı gösterilmektedir. Bunun yanı sıra bölgedeki illere göre "ucuz il" algısının buradaki yoğunlaşmayı tetiklediği de ifade edilmiştir (İnce, 2018: 158).

Literatürdeki çalışmalar arasında yer alan 2019 yılındaki Atasü-Topcuoğlu'nun araştırması, göçmen girişimciliği ile ilgili farklı bir perspektif sunmaktadır. İstanbul, Hatay ve Gaziantep'te kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren göçmenlerin entegrasyona etkisi değerlendirilmektedir (Atasü-Topcuoğlu, 2019: 200-210). Geleceği ve Meçik (2021: 25-27) tarafından gerçekleştirilen çalışmada geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin göç etme sürecinde iş bulma, barınma ve toplumsal uyum gibi meselelerde sosyal sermayelerinden ne ölçüde yararlandıklarını açıklanmaya çalışılmaktadır. Bir başka çalışma ise, Konya'daki Suriyelilerin esnaf olma süreçlerine değinmekte ve Suriyelileri girişimci olmaya iten nedenler araştırılmaktadır (Koyuncu, 2020: 100-131). Son olarak, 2021 yılında Akyigit ve Baki İzmir'deki Suriyeli girişimcilere odaklanmıştır. Bu girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermayelerinin göçmen girişimciliğine etkisi ölçülmüştür. Buna göre Suriyelilerin girişimci olmalarında sosyal ağlarının ve geçmiş tecrübelerinin etkileri olduğu kadar Türkiye'de iş imkânlarının oldukça kısıtlı olması ve burada yaşadıkları sürenin uzaması da önemli rol oynamıştır (Akyigit ve Baki, 2021: 80).

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, birebir görüşmeye dayanan ve yeni araştırma konuları hakkında derinlemesine bilgilerin elde edilmesini sağlayan en geçerli veri toplama tekniklerinden biri olan (Şimşek ve Yıldırım, 2011) nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Mülakatlara ilk olarak 2017 yılında başlansa da Suriyelilerin Türkçe dil becerilerinin yeterli düzeyde olmaması, çekimsiz tavırları ve mülakatlara yönelik olumsuz düşüncelerinden ötürü mülakatlar gerçekleştirilememiştir. Daha sonra yeniden 1 Haziran – 30 Ağustos 2019 tarihi arasında gerçekleştirilmiştir. Geçen süre zarfında Suriyelilerin topluma uyum sağlamaya başladığı, güven sorunlarının eskiye nazaran geride kaldığı ve Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşabildikleri göze çarpmıştır. Alınan ses kayıtları transkribe döküldükten sonra "*eş zamanlı kodlama*" yöntemi ile görüşme metinleri içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen MaxQDA veri analiz yazılımı kullanılmıştır. Elde edilen kod anahtarı doğrultusunda katılımcıların demografik bilgileri ile

verdikleri benzer yanıtlar kendi içerisinde sınıflandırılıp kodlanarak nitel veriler “nicel” yapıya dönüştürülmüştür.

Çalışmanın örnekleme olarak Türkiye’de geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin 534.439 kişi ile en yoğun olarak yaşadıkları il olan İstanbul örnekleme olarak seçilmiştir. İstanbul Ticaret Odası verilerine göre, Suriyelilerin en fazla işyeri açtıkları ve girişimci olarak çalıştıkları semtler arasında Fatih birinci sırada yer alırken, ikinci sırada Esenyurt bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın evreni Fatih ve Esenyurt ilçesi olarak belirlenmiştir. Bu ilçelerde tesadüfi (rastgele) örnekleme yöntemi ile işyerleri seçilmiş olup işverenlerle görüşülmüştür. Fatih’te 11 Suriyeli işyeri, Esenyurt’ta 11 Suriyeli işyeri olmak üzere toplam 22 Suriyeli girişimci ile konuşulmuştur. Çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasında kadın katılımcıların görüşleri alınmak istenmiştir. Ancak kadın göçmenlerin çekingen davranmaları, girişimci ve işveren Suriyelilerin genellikle erkek olması gibi sosyo-kültürel sebeplerden dolayı görüşmelerin tamamı erkek Suriyelilerle gerçekleştirilmiştir. Suriyeliler özellikle son yıllarda Fatih ilçesinde Malta Çarşısı olarak adlandırılan lokasyonda yoğunlaşmışlardır. Malta Çarşısı; Fatih Camii’nin batı tarafında bulunan Çörekçiler Kapısı’ndan başlayarak Hafız Ahmet Paşa Külliyesi’ne kadar devam eden küçük dükkanların art arda bulunduğu semt çarşısı olarak bilinmektedir (Cantay, 2013: 13). Fatih Sultan Mehmet zamanında Malta adasından gelen göçmenlerin buraya yerleştirilmesiyle semt bu şekilde anılmaktadır. Bu çarşıda genellikle halkın günlük ihtiyacına yönelik ekmek, yoğurt, yumurta, bal, tereyağı, et, baharat gibi gıda ürünleri küçük dükkanlarda satılmaktadır. Ancak semtin etnik yapısı, 2013 yılı sonrasında değişmiş, Malta Çarşısı’nda Suriyeli girişimciler yer almaya başlamıştır. Suriyeli ürünlerin alınıp satıldığı alanlar olmasının yanı sıra Suriyelilerin ve farklı ülkeden gelen Arapların sosyalleştikleri yer olarak da tanınmaktadır. Özellikle hafta sonlarında Suriyelilerin yemek yediği, yöresel tatlılarının ayaküstü tüketildiği, geç saatlere kadar nargile içip etnik kültürlerini yaşattıkları bir alan haline dönüşmüştür. Bu nedenle Fatih ilçesinde mülakatlara Malta Çarşısından başlanmıştır.

2. BULGULAR

Mülakata katılanların tamamı erkek olup, eğitim durumları ilkökullü ile üniversite arasında değişmektedir. Esnaf olarak tanımlayabileceğimiz bu katılımcılar bakkal, berber, fırın, tatlıcı, restoran sahibi, tekstilci, kasap, kuruyemişçi ve kahveci gibi ekonomik faaliyet göstermektedirler. Yaşları 21 ile 65 yaş arasında değişmekle birlikte ortalama 3-8 yıl arasında İstanbul’da yaşamaktadır. Katılımcıların bir kısmı Türkiye’ye girişte bir süre sınır illerinde kalmışken, araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir kısmı ise doğrudan İstanbul’a gelmişlerdir. Görüşme yapılan katılımcılar göç etmeden önce Suriye’de çoğunlukla Halep, Şam ve Hama bölgesinde yaşamışlardır. Açık kapı politikasından ötürü diğer sınır ülkelerine nazaran ilk tercihleri Türkiye olmuştur. Suriyeli katılımcıların Türkiye’yi tercih etme sebeplerine bakıldığında çekici faktörler arasında Türkiye ile Suriye arasında tarihsel bir bağ olduğunu, aslında geçmişte kendilerinin Osmanlı torunu olduğunu, dedelerinin Türk askeri ile beraber cephede savaştığını hatta kendilerini Türkiye’nin

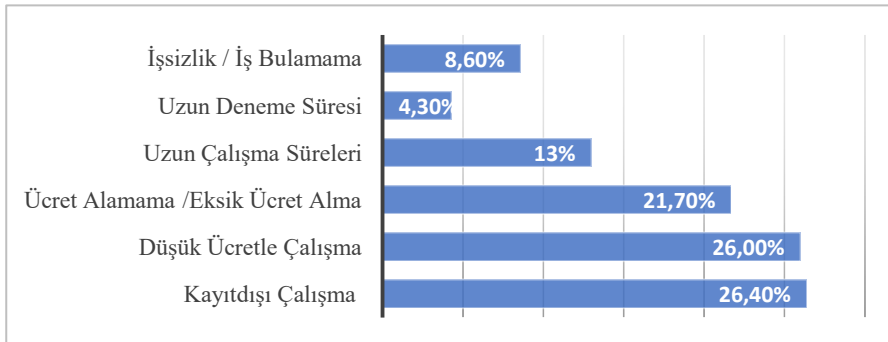
bir parçası hissettiklerinin altını çizmişlerdir. Bunun haricinde Müslüman bir ülke olması, Suriye'ye geri dönme düşüncesi, bir kısım Suriyelinin Türkiye'de akrabalarının olması ve Avrupa Birliği ülkelerine gidebilme imkânı sıralanan nedenler arasındadır. Bununla beraber Suriye'de giderek yaşam alanının daralması, savaşın kızışması ve can güvenliğinin riske girmesi, üretim ve istihdamın çökmesi itici faktörler olarak belirtilmiştir.

Toplumda yaygın olan kanaatin aksine katılımcıların çoğu ekonomik anlamda hayatlarını idame ettirecek yeterli gelire sahip olduklarını söylemişlerdir. Bu kişilerin birçoğu Suriye'de zanaatkar işletmelerde çalıştıklarını ve girişimcilik vasıflarının yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Ne var ki, kendi mesleklerini icra edemedikleri için başka işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple birçoğu girişimci olmuştur. Katılımcılardan elde edilen mülakat verilerinin içerik analiziyle 5 ana tema oluşturulmuştur. Bunlar sırasıyla kötü çalışma koşulları ve sınırlı istihdam olanakları, sosyal ağlar, kültürel/etnik farklılık, sosyal sermaye ve son olarak girişimcilik tecrübesidir.

3.1. Kötü Çalışma Koşulları ve Kısıtlı İstihdam Olanakları

Suriyelilerin girişimci olma özelliği göstermelerinin sebeplerine bakıldığında kısıtlı istihdam olanakları ve çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar sıralanmıştır. Suriyelilerin ev sahibi ülkenin dilini konuşamama, belgeleri kabul ettirememe ve eğitim durumunu ispat edememe gibi sebeplerden ötürü kötü çalışma koşullarına maruz kalmışlardır. Tablo.1.'de Suriyelilerin girişimciliğe yönelmelerinin sebepleri arasında kısıtlı istihdam olanakları altında sırasıyla kayıt dışı çalışma (%26,40), düşük ücretle çalışma (%26,0), ücret alamama veya eksik ücret alma (%21,7), uzun çalışma süreleri (%13), uzun süreli işsizlik (%8,6) ve son olarak uzun deneme süresi (%4,3) sıralanmıştır.

Tablo.1. Kısıtlı İstihdam Olanakları

Literatürde göçmen girişimciliği ile ilgili çalışmalarda girişimciliğin altında yatan sebeplerde ilk sıralarda zor/kötü çalışma koşulları ve dil becerilerin yetersiz oluşu

ifade edilmiştir. Örneğin Koyuncu tarafından Konya’da yapılan çalışmada, girişimciler kendilerine iş yeri açama sebepleri sorulduğunda kayıtdışı çalışma, ücret alamama ya da düşük ücretli çalışma nedenler arasında ilk sırada ifade edilmiştir (Koyuncu, 2020: 109). Benzer şekilde Koçak, Ekmen ve Eti’nin 2019’daki çalışması da bu durumu desteklemektedir. İstanbul ilinin Beylikdüzü ilçesinde yapılan bu araştırmaya göre, Suriyeliler düzensiz işlerde, yarı zamanlı ve sosyal güvence olmadan çalışmaktadır. Ayrıca haftada 6 veya 7 gün ve günde ortalama 8 saatten fazla çalışmakta ve karşılığında emsallerine göre oldukça düşük ücret almaktadırlar (Koçak, Ekmen ve Eti, 2019: 343). Benzer bulgular bu araştırmada da mevcuttur. Suriyelilere kendi işlerini kurma nedenleri sorulduğunda katılımcılardan biri durumu şu şekilde izah etmiştir;

“İlk zamanlar tekstilde çalıştım bize işverenler hep sizi deneyeceğiz önce bakacağız sonra sözleşme yapacağız dediler ama deneme süresinde hiç para vermediler. Emegimizin karşılığını hiç alamadık. 3 hafta, 4 hafta çalıştırdılar sonra hep bedavaya başkasını denediler. Nasılsa alternatif çoktu bir sürü iş arayan vardı...”

Kaya ve Kıracı tarafından yapılan “İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporunda” Suriyelilerin büyük bir kısmının özellikle tarım, sanayi, inşaat ve tekstil sektöründe kayıt dışı çalıştıklarını ortaya koymuştur (Kaya, Kıracı, 2016). 2020 yılına ait Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan verilerine göre 2011-2020 yılları arasında toplamda 140.310 Suriyeliye çalışma izni verilmiştir. Türkiye’de bulunan yaklaşık 3,6 milyon Suriyelilerin sadece 140.310’una çalışma izninin verilmiş olması bunların büyük bir kısmının kayıt dışı çalışmaya mecbur kaldığına işaret etmektedir (Dedeoğlu, Şahankaya Adar, 2014: 28). Bu çalışmada da katılımcılar kayıtdışı çalışmak zorunda kaldıklarını bu nedenle girişimcilik faaliyetinde bulunduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan biri şu şekilde konuşmuştur:

“İş kurmaya açıkçası ilk geldiğim yıllarda böyle bir fikrim yoktu. Zeytinburnu’nda işe girdim. Ücret alamadım ya da çok geç ödediler. Oldukça ucuza ve sigortasız çalıştık. Bunlar iş açma fikrimi iyice körükledi. Dil öğrendikten sonra daha iyi kazanmaya başladım. Sonradan Suriye’den param gelince bu işi açtım. En azından gece gündüz kendi işim için çalışmaya başladım.”

Kutlu’nun 2015 yılında yaptığı çalışma ise, Suriyelilerin, Türkiye’de yoğun olarak inşaat, tarım, ağır metal sanayi ve tekstil sektörlerinde çalıştıklarını aktarmaktadır. Genellikle düşük ücretli, sigortasız ve kayıtdışı olarak halkın yapmak istemediği işleri yapmaktadırlar. Suriyeliler Türklerle aynı işleri yaptıkları halde hak ettikleri ücret bir yana Türk işçilerden çok daha ucuza çalıştırılmaktadırlar. Çoğu Suriyeli işe girmeden önce ne kadar ücret alacaklarını dahi bilememektedirler (Kutlu, 2015). Literatürde ve bu çalışmada görülmektedir ki, Suriyelilerin çoğu hak ettiğinden daha az paraya, kayıtsız ve güvencesiz olarak çalışmaktadır. Bu sebepten birçoğu işyeri açmaya teşebbüs etmişlerdir. Katılımcılardan birinin ifadesi bu durumu izah etmektedir:

“İlk geldiğimiz zaman iş kurmak gibi bir fikrimiz yoktu. Ama biz 4 kardeşiz hepimiz girdiğimiz işlerde ya çok ucuza çalıştık ya da hiç ücret alamadık. durum böyle olunca dükkân açmaya karar verdik ve kendi kültürümüzün ekmeği, pidesi, lahmacunun ve yöresel fırın işlerini yaptığımız bir dükkân açtık.”

Başka bir katılımcı ise, olumsuz çalışma şartlarının yanı sıra işveren ya da girişimci olarak kendi sermaye ve emeğini kendi işine harcıyarak daha fazla kazanmayı amaçlamıştır:

“Ücret almadım. Hak ettiğimden daha azına çalıştım, sigortam yoktu ve günde 12-13 saat arasında çalışıyordum. Düşündüm ki, bir yer açarsam enerjimi kendi işim için harcarım. Daha çok çalışırım ama daha çok kazanabilirim. Biraz sermaye edinince bu işi açtım”.

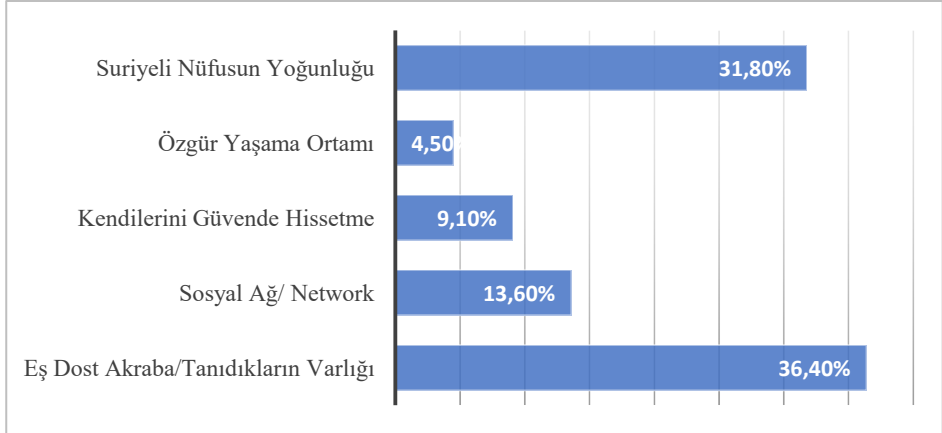
Kısacası kendi vasıfları ve niteliklerine göre iş bulamayan Suriyeliler’in kayıtdışı çalışmak zorunda kalmaları ve yaşadıkları olumsuz iş deneyimleri onları girişimci olmaya sevk etmiştir. Literatürde bazı çalışmalarda bu vurgu mevcuttur. Shinnar ve Young (2008), tarafından yapılan çalışmaya göre ev sahibi ülkenin emek piyasasında kendilerine yer bulamayan göçmenler iş kurmayı ya da girişimcilik faaliyetinde bulunmayı yoksulluktan çıkış kapısı olarak görmektedir. Benzer bir sonuçta Akbaş ve Ulutaş tarafından Denizli’de yapılan bir çalışmada elde edilmiştir. Çalışmaya katılan Suriyelilerin çoğu lise ve üstü eğitime sahip kişiler olup, Türkiye’de daha önce yaptıkları işten tamamen bağımsız bir işte çalıştıklarını, kendilerinin Denizli’de emek yoğun sektörde ucuz işgücü olarak görüldüklerini ifade etmişlerdir. Suriye’de berber olan bir katılımcı burada mobilyacının yanında vasıfsız bir işte çalışırken, aslen alçı ve ahşap ustası olan bir katılımcı inşaatlarda çalışmakta olduğunu, başka bir görüşmeci ise Fransızca öğretmeni olan eşinin Denizli’de eğitimine yönelik iş bulamadığını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise, Suriye’de eczacılık yaparken burada eczane açamadığı için inşaat ve tekstil sektöründe vasıfsız işlerde çalıştığını ve yaşadığı zorluklardan dolayı telefon aksesuarlarını satılabileceği küçük bir dükkân açtığını ifade etmiştir (Akbaş ve Ulutaş, 2018: 182). Bu durum göstermektedir ki, göçmen girişimciliği daha çok göçmenlerin niteliklerinin ve eğitimlerinin çok altında ya da hak etmedikleri şekilde istihdam edilmelerinden kaynaklanmakta ve kendi çalışma şartlarını kendileri düzenleyebilme talepleri ile şekillenmektedir.

3.2.Bölgenin Ekonomik ve Etnik Cazibesi

Göçmenlere ev sahipliği yapan diğer ülkelerde gerçekleşen etnik kamplaşma veya etnik ekonominin varoluş sebeplerine benzer şekilde sosyal ağ teorisinin etkin şekilde kendini göstermesi, Türkiye’de mevcut Suriyeli göçmen popülasyonun girişimciliğe yönelmesine zemin hazırlamıştır. Sosyal ağlar, göçmenlerin akrabalık, eş, dost, tanıdık ilişkilerinin dışında geliştirdikleri kişisel ilişkilerin bütününü ifade etmektedir (Massey, 1988: 390). Göç alan-veren toplumlarda, göçmenlerin birimlerine bağlandığı bir ağ sistemini tanımlamaktadır. Bu ağlar, göçmenlerin

hangi bölgelerde ve ne tür işlerde çalışacaklarını büyük ölçüde belirlemektedir (Lung, 2008: 30). Etnik gruplar, göç ettikleri ülkelerde resmi ya da gayri resmi grup oluşturmaktadırlar. Ancak sosyal ilişkilerin oluşması için her zaman gerçek bir akrabalık ilişkisine gerek duyulmamakta güven ve iş birliği yeterli olmaktadır. Güven duygusu, ekonomik faaliyetleri hem kolaylaştırmakta hem de sağlamlaştırmaktadır (Lung, 2008: 28). Bunun yanı sıra sosyal ağlar göçmenlerin çoğu zaman gittikleri ülkedeki yerel düzenlemeleri ve kültürü anlamakta yardımcı olurken girişimciliği teşvik etmektedir (OECD, 2010).

Tablo.2. Bölgenin Ekonomik ve Etnik Cazibesi

Tablo.2.'de araştırmaya katılan Suriyelilerin Fatih ve Esenyurt ilçelerinde yoğunlaşmalarının nedenleri gösterilmektedir. Göçmenlerin tercih öncelikleri arasında sosyal ilişkilerini kurabilecekleri ve herhangi bir sıkıntıda dayanışma kültüründen faydalanabilecekleri bölge olması yer almaktadır. Bu bölgelerin ekonomik ve etnik cazibesini, eş, dost, tanıdıkların varlığı (%36,4), Suriyeli nüfusun yoğunluğu (%31,8), kendi aralarında yoğun bir iletişimin oluşu (%13,6), kendilerini güvende hissetmeleri (%9.10) ve özgür yaşamalarına olanak tanınması (%4,5) oluşturmaktadır. Sosyal ilişkilerin bu yoğunlaşmanın ana nedeni gibi görünmektedir. Eş, dost ve tanıdıklar kadar diğer Suriyelilerin de bu bölgelerde olması göçmenler için önemli bir faktördür. Benzer şekilde Bagwell etnik girişimciliğin oluşmasında sosyal ağların rolünün büyük olduğunu ve sosyal ağların merkezinde akraba, tanıdık ve aile bağlarını yer aldığını belirtmiştir (Bagwell, 2008: 380). Nitekim araştırmaya katılan katılımcılardan biri iş yeri açma süreçleri ile ilgili olarak konuşurken bu faktöre değinmektedir:

“Ne iş yapsam nereye dükkân açsam diye çok düşündüm, sağ olsun eşim dostum yardımcı oldu. Bizden insanlar Fatih’te yoğun olduğu için de Malta’da dükkân açmak mantıklı geldi. Burada dükkân açtım.”

Sosyal ağların varlığı ve yoğunlaştığı alanlar aynı zamanda girişimcilik faaliyetlerinin gerçekleştiği alanları da işaret etmektedir. Bógus'a (2013) göre kentsel alanlarda mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma göçmenlerin rasyonel tercihlerinin bir sonucu olup, kümelenme sürecinde ırk, etnik kimlik ve toplumsal konum bu ayrışmaya etki eden unsurların başında gelmektedir. Bu bağlamda neden bu bölgelerde yoğunlaştınız sorusuna yönelik katılımcılardan biri aslında Türkiye'ye gelmeden önce böyle bir planlarının olmadığını ama Türkiye'de yaşam şartlarının onları kendilerinden olanlara doğru bir harekete yönlendirdiğini, sorunlarının ilişki ağı içinde çözüldüğünü ve birlikte olmanın kendilerini iyi hissettirdiğini ifade etmiştir. Faist'in (2003) de belirttiği gibi göçmenler, ev sahibi ülkelerde iş, barınma ve kendilerine uygun kültürel ortamı bulmak için bağlara ihtiyaç duymaktadır (Faist, 2003). Bu ihtiyacı araştırmanın katılımcıları da dillendirmektedir. Göçmenler, daha iyi bir yaşam ve işlerin devamlılığını sağlamak için Suriyelilerin yoğun olduğu ve sosyal ağların gelişmiş olduğu bölgeleri tercih etmişlerdir:

“Suriyeliler Fatih'te yoğun olduğu için işyerlerimiz Fatih'te fakat Başakşehir'de yaşıyoruz. İşyerini açarken Fatih'te çok fazla Suriyeli olduğu için burayı seçtik. Fakat burada yerli halkın Suriyelilere karşı önyargıları olduğu için ve daha büyük konforlu bir evde yaşamak için Başakşehir'i tercih ettik.”

Diğer taraftan katılımcıların Esenyurt ve Fatih ilçelerini seçmeleri, aralarında var olan dayanışmayı göstermektedir. Bu dayanışmanın hem kendilerini güvende hissetmelerini sağladığından hem de problemlerinin üstesinden gelmede bir motivasyon oluşturduğundan bahsetmişlerdir. Aslında Bagwell'e göre etnik grubun yoğunluğu güven duygusunu pekiştirmekle beraber işletmelerin devamlılığını ve başarısını da etkilemektedir (Bagwell, 2008: 385). Literatürde benzer durum İnce tarafından yapılan çalışmada görülmektedir. Suriyelilerin Şanlıurfa'da mekânsal yoğunlaşmasında sosyal ağlarının varlığının yanı sıra kendilerini güvende hissetmeleri bölge seçimindeki en önemli sebeplerin başında yer almıştır. Güvenin yanı sıra aşiret bağları, akrabalık ilişkileri, tarihsel ilişkiler, sosyal ağlar, etnisite, coğrafi yakınlık, din, dil, kültür benzerliği ve Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı belirleyiciler arasında gösterilmektedir. Ayrıca Şanlıurfa'da mekânsal yoğunlaşmanın diğer bir neden olarak “ucuz bölge” algısının yer aldığı ifade edilmiştir (İnce, 2018:201-202). Aynı vurgu, bu çalışmada da mevcuttur. Katılımcılardan biri Esenyurt'un tercih edilmesinde bu nedeni dillendirmiştir:

“İşyerimi nerede açayım diye düşündüm. Duydum ki, Esenyurt'ta kiralar ucuz ve yoğun nüfus var. Bu yüzden burada açtım. İlk yıllarda Suriyeliler bu kadar çok değildi. Ben dükkânı açtıktan 2 yıl sonra Suriyeliler burada yoğunlaşmaya başladı. Tabii bu durum bizim için talep demektir.”

Öte yandan Suriyelilerin Esenyurt'u seçme sebepleri Fatih ilçesine nazaran daha farklı nedenlere dayanmaktadır. Fatih ilçesindeki Suriyeli sirkülasyonu, Esenyurt'a nazaran daha fazladır. Ancak Esenyurt ilçesi için öncelikler, fiyat ve kiralar odağında ilerlemiştir. Bu ilçede yoğun olarak Güneydoğu bölgesinden göç edenler yaşamaktadır. Suriyeliler sınır illerinde yaşayan yerel halkı kendilerine yakın

hissettikleri ve daha az dil problemi yaşamaları bu ilçeyi tercih etmelerine sebep olmuş, zamanla burada Suriyelilerin kümelenmeleri gerçekleşmiştir. Etnik kamplaşmanın olduğu yerlerde göçmenlerin dayanışma ruhunun daha kuvvetli olduğuna, aralarındaki paylaşımının onları daha çok güçlendirdiğine ve risklere karşı daha dayanıklı kıldığına inanılmaktadır. “Neden bu bölgelerde yoğunlaştınız?” sorusuna katılımcılardan biri şu şekilde cevaplamaktadır:

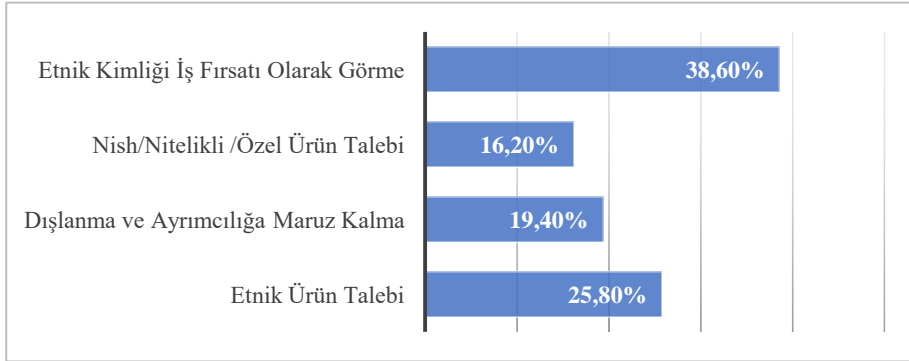
“Kendi içimizde dayanışmamız var. Berber olduğum için müşteriler daha uzun süre dükkânda vakit geçiriyor ve yoğun paylaşımda bulunuyorlar. Suriyelilerin işlettikleri berber dükkânları ve kıraathaneler sorunlarda müracaat edilecek ilk yerler olarak görülmekte, çoğu zaman kimin neye ihtiyacı varsa birbirimizin arasında dayanışma sağlayarak hallediyoruz. Dilimiz olmadığı için burada ilk yıllarda iş bulmak ve işverenlerle anlaşmak oldukça güçtü. Ama birbirimize yardımcı olarak bu sorunların üstesinden gelebildik.”

Literatürdeki bazı çalışmalarda bu faktörden bahsedilmektedir. Örneğin Evans (1989), göçmenlerin yoğun halde yaşadıkları bölgelerde daha fazla girişimci olma fırsatlarına sahip olmalarını, daha iyi iletişim kurmalarına ve karlı bir şekilde iş yapmalarına imkân verecek dil ve kültür vasıtalarına sahip olmaya bağlamaktadır. Sonuçta, göçmenler gittikleri ülkenin dilini yeterli seviyede kullanamamanın göçmen girişimcilere nispi avantaj sağladığını fark etmekle birlikte yapısal dezavantajlarını ortadan kaldırmak için sosyal ağları kullanmaktadır (Ram, 1994: 500-520).

3.3. Kültürel ve Etnik Yakınlık / Farklılık

Kültürel ve etnik farklılıklar, girişimciliğin gelişmesinde etkili olan diğer bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin birbiriyle olan kültürel yakınlığı girişimci olarak yeni bir başlangıç yapmaya karar verip vermediğini belirlemede büyük rol oynamaktadır. Kültürel yakınlıktan kaynaklanan güven duygusu, kişilerin işe girişmek veya riskten kaçınmak için aradıkları duygusal bir durumdur. Bunun dışında girişimcilik kültürü, belirli bir etnik grubun geçmişinden kaynaklanabilmektedir. Riske ve girişimciliğe karşı tutum, aile içinde devam edebilir ve gelecek nesillere aktarılabilir. Bununla beraber göçmen daha girişimci bir kültürden geliyorsa, bir iş kurma olasılığı ev sahibi ülke halkına kıyasla yüksektir ve ülkedeki meslektaşlarının aksine daha hırslı ve özgür olduğu kadar daha fazla risk alabilmektedirler (OECD, 2010). Bu özelliklere sahip olan göçmenler girişimcilik faaliyetleriyle ev sahibi ülkenin emek piyasasındaki zorlukları aşabilmektedir. Nitekim Galloway (2006) Norveç'te yaptığı çalışmada bu faktörü vurgulamaktadır. Buna göre, farklı ülkelerden gelen göçmenlerin yoksulluktan kurtulma olasılığı yerli halka nazaran daha yüksektir. Ev sahibi ülkelere uyum sağlayamama ve toplumla bütünleşememe göçmenler için dezavantaj olarak görülse de, bazen bu farklılıklar onların yaşamlarını devam ettirmek için iyi bir alternatif haline dönüşebilmektedir. Diğer bir ifadeyle etnik farklılıklar, yeni işlerin ve istihdam alanlarının oluşmasında anahtar olabilmektedir.

Tablo.3. Kültürel ve Etnik Yakınlık / Farklılık

Çalışmanın bu yöndeki bulgularına, Tablo 3.'te yer verilmektedir. Buna göre, göçmen girişimciliğinde kültürel ve etnik farklılıklar girişimcilik ruhunu tetiklemiştir. Mevcut farklılığı ve farklı ürünleri tüketiyor olmak yeni oluşumların da katalizörü olmuştur. Bu farklılıklar içinde etnik kimliği kendine fırsat olarak görme (%38,6), etnik ürün talebi (%25,8), sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma (%19,4), nish/nitelikli/özel ürün talebi (%16,2) olarak sıralanmıştır. Etnik girişimcilik bağlamında kültürel farklılıkta Avrupa ülkelerinde özellikle Türklerin ve Müslümanların yoğun olarak buldukları yerlerde gıda sektöründe girişimcilik faaliyeti gösteren işletmelerin odağı domuz eti ve alkol bulunmayan helal gıda ürünleri olurken, Türkiye'de Suriyeli girişimciler daha çok kendi damak tadına ve tüketim kalıplarına yönelik ürünler üretmeye ve tedarik etmeye odaklanmışlardır. Bilindiği üzere göçmenlerin çoğu toplumdaki soyutlandığı veya ayrımcılığa maruz kaldıkları için kendi aralarında dayanışmaları artmış ya da etnik kamplaşmanın yolu açılmıştır. Suriyelilerin nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda etnik kamplaşmanın İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin birçok ilinde olduğu göze çarpmaktadır. Daha ötesi bu yoğunluk sadece Suriyeli girişimcilerin değil aynı zamanda buradaki sermaye akışından pay almak isteyen Türk/yerli girişimcilerinde dikkatini çekmiştir. Mülakatlar sürecinde Esenyurt bölgesinde Arapça yazılı tabelaların asıldığı birçok işletmenin sahibi ya da işvereninin Türk girişimciler olduğu anlaşılmıştır. Neden Arapça yazılı tabela kullandıkları sorulduğunda Arap müşterinin gelmesi ve daha fazla para kazanmak için Arapça yazılı tabela ve Suriyeli bir çalışana ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu faktörle ilgili olarak etnik pazar nishleri kuramından bahsetmek önemlidir. Kuram, etnik bölgelerde aynı ya da benzer etnik kökene sahip göçmenlerin etnik ürüne olan talebi pazar fırsatlarının oluşmasına imkân sağladığını anlatmaktadır (Waldinger, Aldrich, Ward, 1990: 65). Aynı zamanda literatürdeki çoğu çalışmanın, sosyal ağların iş fırsatlarının keşfedilmesinde önemli rol oynadığını altını çizmesi (Anderson, Jack, 2002: 200) göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerini açıklamaktadır. Nitekim yapılan görüşmelerde işyeri açan Suriyeliler genel olarak uzman oldukları

işleri yapmak istediklerini belirtmişler fakat bu imkânı bulamayınca daha çok para kazanmanın garanti olduğunu düşündükleri alanlara yönelmişlerdir. Bu sebeple etnik kültürleri ile ilişkili ürünleri satmakla mevcut riskleri minimize ettiklerini düşünmüşlerdir. Katılımcılardan biri bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“4 sene önce ilk geldiğimizde kendi kültürümüze ait ürünleri kendimiz için tedarik ederken bunun bir ihtiyaç olduğunu fark ettik ve başkalarının ihtiyacını karşılamak ve para kazanmak için bu işe girdik. Önce düşündük nerede dükkân açalım. Fatih’te küçücük dükkânlar bile çok pahalı, ama burada da potansiyel vardı. Dedik en iyisi Fatih’te açmak. Fatih’te itfaiyeye yakın dükkân açtık. Sadece Suriye kültürüne uygun ürünler satıyoruz.”

Ancak Suriyeli girişimciler işyerlerini ilk açtıkları dönemde hedef kitleleri daha çok Suriyeliler iken, zamanla Türk müşterileri olmuştur. Kültür yakınlığından dolayı özellikle sınır illerden İstanbul’a iç göç ile gelenler ihtiyaçlarını karşılamak için Suriyeli işletmeleri tercih etmişlerdir. Ayrıca Suriyeliler diğer Türklere de hizmet etmek istediklerini zira Türklere duydukları minnetin bu şekilde ödenebileceğini dile getirmişlerdir. Bu konuda katılımcılardan biri;

“Dükkânımızdan daha çok Suriyeliler alışveriş yapıyor ama kültür yakın olduğundan galiba Antepli, Hataylı, Kilisli de tahin ve benzeri ürünleri ya da çayları almaya geliyorlar. Biz ihtiyaçlarımızın çoğunu kendi dükkânımızdan görüyoruz. Ama Türk müşteriler gelip gittikçe çok mutlu oluyoruz. Onlara daha hassas davranıp daha çok indirim yapıyoruz. Çünkü onlar bizimle bu hayatı paylaştı. Onlara borçluyuz...” demiştir.

Ekonomiden dışlanan ya da iş piyasasında ayrımcılığa maruz kalan etnik gruplar işyeri açmayı en iyi alternatif olarak görmekte ve böylelikle kendi işlerinin patronu olmakta ve sömürülmediğine inanmaktadır. Bu durum çeşitli topluluklarda girişimciliğe meyletmeyi göçmenler ve azınlıklar için hayatta kalma stratejisi olarak işaret etmekte ve küçük işyerine sahibi olma oranlarının bu kadar yüksek olmasının sebeplerini ortaya koymaktadır (Köllinger ve Minniti 2006: 65).

Etnik farklılıklar, sosyal ağlar, sermaye, destek, bilgi, tedarik ve müşteri portföyü girişimcilik faaliyetlerini kolaylaştırabilmektedir. Genellikle dil engelleri, işverenlerin yabancıları tanıyamaması, iç pazarda temas eksikliği ve ırksal veya etnik klişeleştirme/kamplaşma göçmenlerin girişimciliğini arttırmaktadır (Reis ve Rath, 2008). Bu faktörlerin yanı sıra mentorlüğün, destek edinmenin, güvenilir tedarik ve müşteri tabanına sahip olmanın da göçmenlerin girişimciliği üstlenme kararında kilit rol oynamaktadır.

Suriyeliler girişimci olurken iş ortağı olarak kendi ırkından birini seçmeye daha eğilimlidir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi olarak sosyal yaşamın yanı sıra ekonomik anlamda özellikle ticari birliktelik kurmak hususunda da maruz

kaldıkları dışlanma ve ayrımcılık olduğunu söylemektedirler. Bu konuda katılımcılardan birisinin ifadesi aşağıda yer almaktadır:

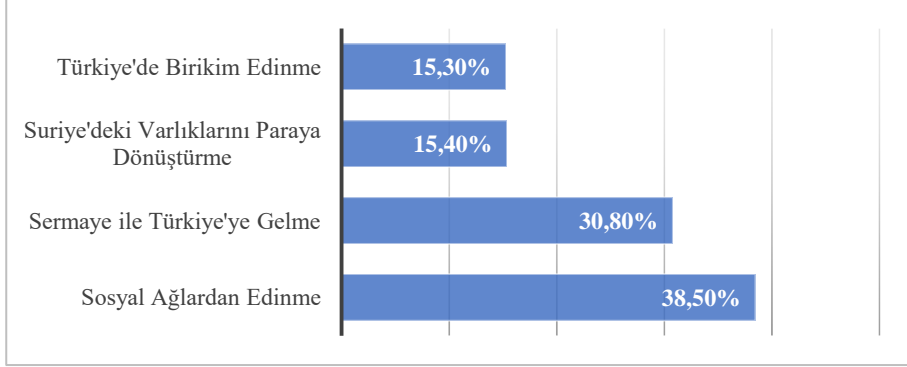
“Küçük esnaflar Türk-Türk; Suriye-Suriyeli ile muhatap olup iş yapıyor. Suriyeli-Türk esnaf çekişmesi var burada. Esnaf arasında ayrımcılık çok duyuyoruz...“Bir de esnaf arasında sıkıntı oluyor bazen. Burada Suriyeli de Türk dükkân da var... Genelde Türkler bizi esnaf olarak dışlıyor.”

Ancak piyasada varlığını sürdüren Suriyeli – Türk işbirliği ile gerçekleşmiş birçok girişimcilik faaliyetlerine rağmen görüşülen katılımcıların çoğu böyle bir işbirliğini tercih etmede çekimser davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bunun sebepleri sorulduğunda yeterli düzeyde Türkçe konuşup, okuma-yazma bilmedikleri için dolandırılma korkusu yaşamakta olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bilhassa sosyal ağlardan edindikleri olumsuz bilgiler de isteksiz davranmalarına katkı sağlamaktadır. Ürdün’de yapılmış bir çalışmada Türkiye’deki durumdan farklı olarak Suriyeliler girişimcilik faaliyetlerini kolaylaştırmak, resmi kurumlarda işlerini hızlı ilerletmek, bankacılık, borçlanma ve vergi ile ilgili konularda sorun yaşamamak için Ürdünlü bir iş ortağı edinmeyi daha rasyonel bulmaktadırlar. Bunun sebebi ise aynı dili konuşabilme imkânına sahip olmalarıdır (Fathallah, 2020: 8).

3.4. Sermaye Birikimi

Göçmen girişimciliğinin oluşmasında etkili olan dördüncü faktör sermaye birikimidir. Sermaye birikimi herhangi bir iş kurmak için zorunlu bir unsurdur. Dil becerileri zayıf olan farklı ırka veya etnik kökene sahip olan göçmenler azınlıklar, sermaye birikimleri yoksa geleneksel kredi piyasalarında sermaye elde etme konusunda ek kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun nedeni, göçmenlerin ayrımcılığa maruz kalması kadar çoğu zaman krediye sahip olmaması rol oynamaktadır. Blanchflower ve Oswald’a göre bireyin girişimci olup olmasını belirlemede birincil etmen başlangıç sermayesidir ve bu sermaye genel olarak miras ya da bireylerin kişisel tasarruflardan oluşmaktadır (Blanchflower, Oswald: 1998: 40). Alternatif olarak, göçmenlerin hemşerileriyle sıkı sosyal ağlar oluşturma eğiliminde olmaları sermayeyi elde etmeyi kolaylaştırabilmektedir. Saxenian, Motoyama ve Quan (2002) tarafından Silikon Vadisi’nde yürütülen çalışma, bu durumu desteklemektedir.

Tablo. 4. Sermaye Birikimi

Tablo.4.'te bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde Türkiye'ye gelen Suriyelilerin girişimciliğin önemli bir unsuru olan sermaye birikiminin ne şekilde elde edildiğine yer verilmektedir. Buna göre katılımcıların büyük bir kısmı sermayesini sosyal ağlardan edinerek borçlanmış ya da ortaklık kurarak (%38,5) elde etmiştir. Katılımcıların diğer bir önemli kısmı ise, sermaye birikimini memleketinden gelmeden önce mal varlığını nakde çevirerek (%30,8) sağlamıştır. Bazıları ise geri dönüşün artık mümkün olmayacağını anlayınca mülklerini ve sermayesini nakde çevirmiş (%15,4) ve bir kısmı ise burada geçirdiği süre zarfında küçük bir yer açacak kadar birikimi (%15,3) çalışarak elde etmiştir. Genel olarak küçük esnaf buraya para biriktirip kendilerine bir yer açmışlardır. Suriye'de işveren olarak çalışanlar burada da aynı performansı göstermeyi başaramışlardır. Katılımcılardan biri;

“2012 yılında gelirken yanımda 500bin lira para getirmiştım. Tatlı fabrikası açtım. İkitelli’de fabrika var Fatih’te de ürünlerimizi sattığımız dükkânımız var. İşveren olarak çalışıyorum. Yanımda 15 kişiyi kayıtlı olarak çalıştırıyorum” şeklinde ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı ise savaş çıkar çıkmaz her şeyini satıp buraya gelmiştir. Memleketlerinde artık kendilerine ait herhangi bir gayrimenkul ya da taşınmazın kalmadığını belirtmiştir:

“Buraya gelirken artık geri dönüşün olmayacağını düşünerek geldik. Suriye’de ki iş yerlerimiz kapanınca orda paraya çevirebileceğimiz her şeyi sattık ya da devrettik o zaman 1 milyon \$ para ile Türkiye’ye geldik.”

Bu katılımcıların dışında bazı katılımcılar ise buradan edindikleri bağlantılarla kendilerine iş ortakları bulup Suriye’den ve Türkiye’den edindikleri sermaye ile işyeri açmaya karar vermiştir. Girişimcilik sürecinde işletmelerin kurulmasında ve gelişmesinde en önemli unsurlardan birisi sermayenin çevredeki kıt kaynaklardan

elde ediliyor olmasıdır. Bu da sosyal ve beşeri sermaye ağları ile gerçekleşmektedir (Ostgaard, Birley, 1996: 40). Bu konuda katılımcı;

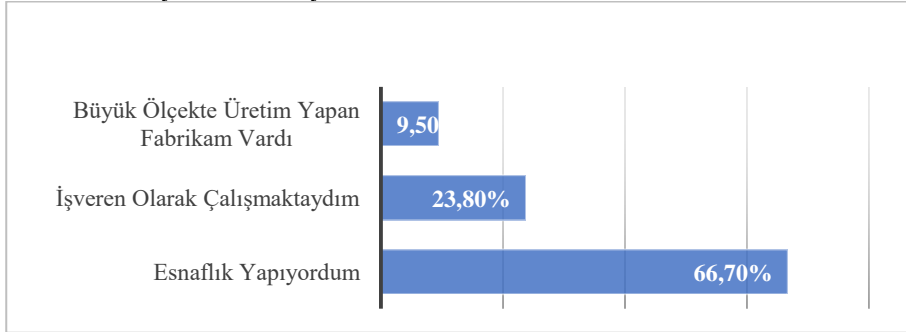
“Burada baklava işi yapıyoruz. Suriye’deki işimizde buydu. Buraya geldim 2,5 yıl Zeytinburnu’nda tekstilde çalıştım. O zaman biraz para biriktirmiş oldum burada olduğum süreçte babamla Suriye’deki mallarımızı paraya çevirdiler bana gönderdiler. Ben burada Esenyurt’ta bu dükkânı açtım. Burada tanıştığım biri ile burada ortak olduk. İki ortak bu dükkânı açtık” şeklinde ifade etmiştir.”

Etnik farklılıkları sahip göçmenler daha çok ekonomik temellere ve daha iyi yaşam standartlarına erişmek için göç ettiğinde toplumun fakir ve alt gelir grupları daha çok göçe konu olurken, savaş, çatışma gibi zorunlu unsurlara bağlı olarak gerçekleşen göçlerde sadece fakir kesim değil elinde sermayeyi tutan kesimde göç etmektedir (Light, 1972: 210).

3.5. Girişimcilik Tecrübesi (Yatkınlık)

Girişimcilerin geldikleri ülkelerdeki durumları gittikleri ülkede girişimci olmalarına büyük oranda katkı sağlamaktadır. Hall’un nakledilen kültür tezi (transplanted cultural thesis) bu faktörü açıklamaktadır. Bu teze göre, göçmenler tutumluluk, ihtiyat, sıkı çalışma, zorluklara göğüs germe ve girişimcilik gibi davranışları kültürel olarak edindikleri ve bunu çalışma hayatlarına naklettikleri üzerinde durmaktadır (Hall, 1999: 23).

Tablo. 5. Suriye’deki Pozisyonları

Çalışma kapsamında görüşmelere dâhil olan katılımcıların Suriye’deki pozisyonları ile ilgili bilgileri Tablo.5.’te gösterilmektedir. Suriyelilerin Türkiye’de girişimci olmalarında kısıtlı iş imkânları, çalışma şartlarının kötü olması gibi faktörlerin yanı sıra bu kişilerin yaşamlarının daha öncesinde sermayedar oluşları (%66,7), kendi ülkelerinde patron konumunda olmaları (%23,8) ya da kendilerine ait küçük ölçekte işletmelere sahip olmaları (%9,5) son derece etkili olmuştur. Bu sebepten Türkiye’ye gelen Suriyelilerden birçoğu sınır şehirlerinde ve büyük ölçekli şehirlerde işyeri açıp Suriye’deki iş bağlantılarını Türkiye’ye taşımışlardır. Ortadoğu

ve Uzakdoğu ülkelerine Türkiye üzerinden ithalat-ihracat yapmaktadırlar. Burada birçok nitelik gerektiren veya gerektirmeyen ürünlerin satıldığı ya da ihraç edildiği işyerleri açılmıştır. Katılımcılardan biri bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Suriye’de savaştan önce tekstil fabrikamız vardı büyük ölçekte tekstil işi yapıyorduk ve işlerimiz çok iyiydi. Savaşla birlikte fabrikalarımızda üretim yapamaz hale geldik. Bu sebeple çıkıp Türkiye’ye geldik. Suriye’de bu işi yapmasaydım, iş kurma fikri bana biraz uzak gelebilirdi. Girişimci olmamda eskiden işveren olmamın çok büyük payı var.”

“Suriyelilerin Türkiye’de girişimci olmasını ya da işyeri açmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna katılımcılardan birinin cevabı aşağıdadır:

“Türkiye’ye genelde zanaat grubu ve Suriye’de orta sınıf veya üstü geldi. Zanaat grubu olanlar yine mesleklerini icra etmeye devam ettiler. Orta sınıf veya üstü gelip ya aynı bağlantılarla ticaret yaptılar ya da Türkiye’de riskli görmedikleri alanlarda yatırımcı ya da girişimci oldular.”

Kendi ülkesinde bir işyeri olan ya da girişimci olan Suriyelilerin çoğu burada başka bir alternatif düşünmeden direk dükkân açtığını söylemiştir. Bağımlı çalışma deneyimi hiç olmadığından ve bir başkasından emir almayı kaldırmayacağından Suriye’de neyi varsa çok ucuza elinden çıkarıp burada kendine iş kurmuştur.

Suriye’de de bu işi yapıyordum zaten bu iş bizim için aile mesleği başka işi yapmayı bilmiyoruz. Yıllardır patron olarak çalışmışız. Buraya geldik dil yok, meslek yok. 3 kuruşa birinden emir almak çok ağır gelirdi. Başka bir şeyi düşünmedik açıkçası. Gelir gelmez hemen dükkân tuttum. Bu işi yapmaya başladım. Getirisini biliyordum risklerini biliyordum. Bu sebeple benim için zor olmadı.

Katılımcılardan bir başkası ise durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Yaşım 60 düşündüm ne yapabilirim diye kimsenin yanında çalışmamam. Suriye’de zengindim emir almak bu saatte sonra olmazdı. Oradan getirdiğim para ile burada dükkân açtım. Kendi kültürüme ait olan ürünleri tedarik edip satıyorum.”

Literatüre bakıldığında Türkiye’ye gelen Suriyelilerin girişimci olmalarında ülkelerinde işveren olmalarının etkisi Arslan’ın yaptığı çalışmada vurgulanmıştır. Araştırmacı Suriyelilerin göç öncesinde Suriye’de bir meslek ve iş sahibi olduğunu % 49,9’un bir işverene bağlı olarak çalıştığı, %50,1’in ise vasıflı ve genel olarak işveren olarak faaliyette bulunan göçmen nüfusundan bahsetmektedir. Diğer bir ifadeyle göçmenlerin göç etmeden önce Suriye’de küçük-orta-büyük ölçekte girişimci veya sermayedar olarak emek piyasasında faaliyette bulunmuşlardır (Arslan, 2019: 395).

4. TARTIŞMA

Türkiye 3,5 milyonu aşan Suriyeli sayısı ile yeni yaşam durağı olarak dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke konumuna gelmiştir. Hayatlarını devam ettirmek için yaklaşık olarak 2 milyon aktif çalışma çağında olan Suriyeli ne şekilde olursa olsun çalışmak zorundadır. Zorunlu göçe maruz kalan, dil problemleri olan, eğitim düzeyi düşük, rekabet gücünden yoksun, iskân edildikleri yerlerde resmi izinle kayıtlı oldukları şehirlerde iş bulamadıkları için büyük kentlerde göç eden Suriyelilerin düzensiz işlerde, düşük ücretle, güvenceden yoksun ve kayıt dışı çalışmaktan başka çareleri yoktur. Türkiye’de kaldıkları sürenin uzaması ve geri dönüş ümitlerinin kırılması onları geleceğe yönelik daha kalıcı planlar yapmaya zorlamaktadır. Çocuklarını okula yazdırmış, hayatlarını devam ettirecekleri adresleri belirlemiş ve hayatları düzene girmiş ve bir kısmı kendi işlerini kurmaya başlamıştır. Suriyeli girişimcilerin ilk örnekleri sınır illerinde kendini gösterirken, daha sonrasında geri dönüş ümidini kaybeden göçmenler büyük şehirlere ya da hayatlarını kolay devam ettirecekleri sosyal ağlarının bulunduğu illere doğru göç etmiştir. Kimi Suriyeliler, hemşerilerinin yoğun olmadığı bölgelerde hayatlarını devam ettirerek sosyal dışlanmaya maruz kalmamak, kimileri de topluma uyum sağlayamadıkları için belli semtlerde toplanmaya başlamıştır. Bu da, etnik kamplaşmanın yolunu açılmıştır.

İstanbul, Suriyelilerin en yoğun yaşadıkları şehirlerin başında gelmektedir. Burada daha çok Fatih, Esenyurt, Zeytinburnu, Sultanbeyli, Başakşehir semtlerinde yaşamaktadırlar. Fatih ve Esenyurt Suriyeli girişimcilerin en yoğun olduğu Avrupa yakasındaki iki ilçedir. Bu nedenle mülteci girişimciliğini araştırmak için en uygun sahayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan deneklerin çoğu Suriye’de Türkiye sınırına yakın bölgelerde yaşamıştır. Türkiye’yi tercih etmelerinde sınıra yakınlığı ve açık kapı politikası etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Bunların Türkiye’de kaldıkları süre 5-7 yıl arasında değişmekte ve ilk yıllarda geri dönmek umuduyla genellikle geçici işlerde çalışmayı tercih etmiş ve işverenlerin ya da emek piyasasının sunduğu şartlara razı olmuşlardır. Ne var ki son bir kaç yılda çalışma hayatları ile ilgili daha kalıcı çözümler üretmek zorunda kalmışlardır. Emek piyasalarında yaşadıkları problemler, girişimci olmak için onlara motivasyon oluşturmuştur. Bunun yanında yerleştikleri ilçelerde kendi sosyal ağlarını oluşturmaları, tüketim kalıpları ve yaşam tarzlarının farklılık ihtiva etmesi Suriye ürünlerine yönelik bir talep yaratması da başka bir motivasyon kaynağıdır. Araştırma bulguları göçmen/mülteci girişimciliğini tek bir teoriyle açıklanamayacağını göstermektedir. Zira her bir teori, bu karmaşık olgunun sadece bir iki boyutunu açıklayabilmektedir. Bu nedenle bu kavramı birkaç teori ile ilişkilendirerek açıklamak daha makul bir yaklaşım gibi görülmektedir.

Suriyelilerin girişimci olmalarında Türk emek piyasasındaki kötü çalışma koşulları ve kısıtlı istihdam olanakları ilk tema olarak belirlenmiştir. Bu temanın altında kayıt dışı, güvencesiz, uzun sürelerle, sınırlı istihdam koşullarında, eksik istihdamda, düşük ücretle çalışma çoğu zaman ücret alamamak ve işsizlik nedenleri arasında sayılmıştır. Kötü çalışma koşulları girişimci olmalarının en temel sebepleri arasında

sayılmıştır. Ayrımcılık teorisi göçmen girişimciliği olgusunun bu boyutlarını açıklar mahiyettedir. Ayrımcılık teorisi, girişimciliğin sebeplerini sınırlı istihdam ve ayrımcılıkla ilişkilendirmektedir. Nitekim ayrımcılık nedeniyle göçmenler belge saydırma, diploma denkliği alamama ve dil bilmeme gibi sorunlardan dolayı kayıtlı ekonomide yer alamamaktadırlar. Bu durum karşısında kayıt dışı ekonomide kötü çalışma şartlarıyla çalışan göçmenler zorunlu olarak girişimci olmaya yönelmektedirler.

Suriyelilerin girişimci olmalarında başka bir tema ise bölgenin ekonomik ve etnik cazibesi olarak belirlenmiştir. Bu tema altında Suriyeli nüfusunun bu bölgede yoğun olarak yaşaması, burada kendilerini özgür ve güvende hissetmeleri, sosyal ağların varlığı, problemlerini çözmede eş, dost, tanıdık ve arkadaş gibi ilişkilerin yoğun şekilde kullanılıyor olması ifade edilmiştir. Sosyal ağların varlığı, girişimci olmalarında ve işlerini devam ettirebilme de oldukça etkili olmuştur. Sosyal sermaye teorisine göre mültecilerin girişimcilik faaliyetlerini sosyal ilişkiler ve sosyal ağlar kolaylaştırmakta, maliyetleri ve riskleri azaltmaktadır. Sosyal sermaye teorisine dayalı çalışmaların genelinde olduğu gibi bu çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Başka bir tema ise kültürel ve etnik yakınlık/farklılık olarak oluşturulmuştur. Göçmenler girişimcilik için etnik ürüne yönelik talebin var olmasını, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalınmasını ve etnik kimliklerini bir iş potansiyeli olarak görmüşler ve dezavantajlı konumlarını avantaja çevirebilmişlerdir.

Girişimci olmada önemli bir unsur olan sermaye birikimi ise dördüncü temadır. Katılımcıların önemli bir kısmı Türkiye'ye gelirken kalıcı olacakları varsayımı ile hayatlarını daha iyi standartlarda devam ettirmek için sermayelerini de getirmiştir. Benzer şekilde Bonacich'in geliştirdiği aracı azınlık teorisinde de göçmenlerin daha iyi bir yaşam standardı sağlamak amacıyla hâlihazırda daha fazla fedakârlık yapmakta ve daha çok garanti gördükleri işlerde girişimci olmaktadır. Araştırmaya katılan Türkiye'deki Suriyeli girişimciler de nakit parayla çalışmakta çok büyük sermaye gerektirmeyen küçük ölçekli gıda ve kişisel hizmet işlerine odaklanmışlardır. Bu durum, henüz tam anlamıyla bir etnik anklavın oluşmadığını ve yerel toplumla etkileşimlerinin büyük ölçüde sürdürdüklerini göstermektedir. Bu temayla ilgili olarak girişimcilerin diğer önemli kısmı ise, sermaye birikimlerini sosyal sermaye teorisinde vurgulandığı gibi sosyal ağlarından yararlanarak edinmişlerdir.

Son tema girişimcilik tecrübesidir ve araştırmaya katılan katılımcıların hepsi bu tecrübeye sahiptir. Bazı katılımcılar kendi ülkelerinde büyük ölçekte faaliyet gösteren bir işletmeye sahipken bazıları da küçük ölçekli işyerlerine sahip oldukları bazıların da kendi hesabına çalışan olarak hayatlarını kazandıklarını söylemektedirler. Bu göçmenlerin, girişimcilik deneyimi mevcuttur ve yerel emek piyasalarında kötü çalışma şartlarına maruz kalmamak için kendi işlerini kurmuştur. Ancak Suriye'deki iş alanlarının aksine Türkiye'de daha çok kendi tüketim kalıplarının etkin olduğu gıda sektöründe faaliyet göstermektedirler.

SONUÇ

Sonuç olarak Suriyeliler seçilen bölgelerde girişimcilik faaliyeti ve kamplaşma eğilimi göstermektedir. Türkiye’de özellikle gıda sektöründe faaliyet gösteren göçmen girişimcilerin motivasyon kaynakları, Avrupa’daki girişimcilik faaliyetlerinden oldukça farklıdır. Avrupa’da göçmen girişimciliğinde yaygın olan domuz eti ve alkol tüketimi yerine “helal” gıda odaklı bir tüketim anlayışı öncülük ederken, Türkiye’de daha çok Suriyelilerin girişimcilik faaliyetlerinin temelinde “damak tadına uygun lezzet arayışı” ön plana çıkmaktadır. Gıda sektörü dışında berberlik, kıraathane, kahveci, baharatçı ve mücevherat gibi serbest meslek olarak tanımlayabileceğimiz alanlarda da faaliyet göstermektedirler. Bu alanları seçmelerinin sebebi daha çok bağımsız çalışma isteği ve paralarının güvende olduğunu düşünmeleridir. Özellikle dil yeterliliği olmayan Suriyeliler dolandırılmaktan ve sermayelerini kaybetmekten endişe duymaktadırlar.

Bunun dışında Fatih ve Esenyurt’ta ilçeleri arasında girişimcilik faaliyetleri farklılık göstermektedir. Araştırmaya katılan deneklerin girişimcilik motivasyonları benzer olmakla birlikte birçok farklılıklar da göze çarpmaktadır. Fatih ilçesinde yaşayan Suriyeliler Türkiye’ye daha çok adapte olup Türkçeyi daha rahat konuşabilir hale gelmişken Esenyurt’ta yaşayanların dil becerileri bu düzeyde gelişmemiştir. Suriyeli nüfusun yoğunluğu ve devamlı iç içe olma halleri daha sınırlı düzeyde dil öğrenmelerine sebep olmuştur. Özellikle Esenyurt’ta Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları, birçok dükkânın faaliyet gösterdiği, kendi aralarında Arap Mahallesi olarak adlandırdıkları bir bölgenin bulunması dikkat çekmektedir. Burada asılan bütün tabelalar Arapça olup gün içinde yoğun şekilde Arapça konuşulmakta ve Arap kültürü yaşatılmaktadır. Etnik kamplaşma diyebileceğimiz bu durum aslında Suriyelilerin ekonomik entegrasyonlarını sınırlamaktadır. Bununla birlikte bölgedeki Arapça tabelası olan ve Suriye ürünleri satan çok sayıda işyeri sahiplerinin Türk, çalışanlarının da Suriyeli olması, bu ilçede oluşan etnik pazarın ne kadar büyük bir cazibe oluşturduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak İstanbul Fatih ve Esenyut ilçelerinde Suriyeli göçmenlerin girişimci olmalarında, emek, mal ve sermaye piyasalarında yaşadıkları sorunların, sahip oldukları sosyal ağların, yerel halka nazaran farklı tüketim kalıpları ile yaşam tarzlarının etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca Suriyeli girişimciler, kendileri ve aileleri için çabalarken aynı zamanda hemşireleri için de istihdam sağlamaktadır. Bu sonuçlar, göçmenlerin girişimcilik potansiyelleri doğru bir şekilde yönlendirildiği takdirde buldukları ülkenin ekonomisine ve istihdamına önemli katkı sunabileceklerini göstermektedir.

SYRIAN ENTREPRENEURS IN THE CONTEXT OF REFUGEE ENTREPRENEURSHIP: THE CASE OF ISTANBUL PROVINCE

1.INTRODUCTION

The number of refugees and displaced people in the world is increasing day by day. The colonial period, the consciousness of being a nation-state that has become a phenomenon in the world, the phenomenon of globalization, the Industrial Revolution, and urbanization have increased human mobility. In particular, human rights violations, oppression, violence, conflict and war have triggered mass human movements. The Arab Spring, which has taken place in recent years, has caused the largest migration wave in the history of humanity. The conflicts in Syria, which was the last stop of the Arab Spring, turned into a civil war in a short time. Millions of Syrians have been forced to leave their places of residence. The Syrian migration has affected the whole world, especially the Middle East countries. Turkey became the target country of millions of people after 2010. With the prolongation of the stay that started in border cities in the first years, the Syrians shifted to other cities. The intensity of employment opportunities, the presence of people from different cultures here, and the thought that they will not be excluded have brought Istanbul to the top of the most preferred provinces. In Istanbul, which is home to half a million Syrians, Syrians have also opened the door to ethnic camps. In this city, which is home to 15 million people, they preferred the regions where their people are concentrated to feel safe, to make their lives easier and to guarantee the rest of their lives. Many Syrians who cannot find a job or are underemployed have become entrepreneurs in these regions. In addition, capitalist groups have started to do what they mostly did in Syria here. It is observed that many Syrians tend to set up their businesses and work independently in regions such as Esenyurt and Fatih, where Syrians live heavily. In this study, it is desired to analyze many issues from why Syrians, who are engaged in entrepreneurial activities in Istanbul's Esenyurt and Fatih districts, choose these districts, which sectors they choose, to the difficulties they encounter in the job market, and their plans for the future.

2.METHOD

In Istanbul, Fatih and Esenyurt districts, especially on the European side, stand out as places where ethnic businesses operate intensively and where Arab culture is kept alive. For this reason, this study was carried out in these districts. Using an in-depth interview technique, 22 Syrian entrepreneurs were interviewed, 11 people in Esenyurt and 11 people in Fatih. In this study, the qualitative research method, one of the most valid data collection techniques, which is based on one-to-one interviews and provides in-depth information about new research topics, was used. MaxQDA data analysis software, which is frequently preferred in qualitative research, was used in content analysis.

3.RESULTS

All of the interviewees are male, and their educational status varies between primary school and university. All of the interviews were conducted with male Syrians due to socio-cultural reasons such as the shyness of female immigrants and the fact that Syrians who are entrepreneurs and employers are generally men. Although their age varies between 21 and 65 years, they live in Istanbul for an average of 3-8 years. These participants, which we can define as artisans, are engaged in economic activities such as grocers, barbers, bakeries, desserts, restaurant owners, textile manufacturers, butchers, nuts and coffee shops. Many of these people stated that they work in artisanal businesses in Syria and that they have high entrepreneurship skills. In the results of the study, the motivation sources for the grouping of Syrians and their entrepreneurial activities include unemployment, long-term work in bad conditions, low wages, unregistered work, long probationary periods, not being able to get the full wage, but seeing ethnic difference as a business potential, existence of capital, Being an entrepreneur in their own country, the existence of social networks and social capital are among the factors that are frequently expressed. The content of the content and 5 main themes were created. These are poor working conditions and limited employment opportunities, economic and ethnic attractiveness of the region, cultural/ethnic proximity and difference, capital accumulation and entrepreneurial experience.

4. DISCUSSION

The fact that some Syrians have capital and their entrepreneurial characteristics have triggered their desire to become self-employed or employers in the labor market. People who engage in entrepreneurial activities by making use of social networks have begun to concentrate in the same locations to ensure continuity in their work and to feel safe. This situation ignited the fuse of ethnic polarization. Regions where the Syrian population is dense or that they can easily reach have been the center of the ethnic enclave. Looking at the research results, it is not possible to explain refugee entrepreneurship in a single theory. As in the theory of discrimination, Syrians in Turkey cannot take part in the formal economy or work in low-status jobs, with low wages, for long periods without insurance, due to problems such as limited employment, not being able to have documents issued, not being able to present a diploma and not knowing the language. The existence of social networks has been influential in their ability to become entrepreneurs and continue their business. In the social capital theory, social relations and social networks facilitate the entrepreneurial activities of refugees, reducing costs and risks. Similar results were obtained in this study, as in the rest of the studies based on social capital theory. Similarly, in the intermediary minority theory developed by Bonacich, immigrants already make more sacrifices to provide a better standard of living and become entrepreneurs in jobs they see more guarantee. Likewise, Syrian entrepreneurs in Turkey preferred areas where they see guarantees, where they can be turned into cash immediately, and where transactions such as checks and promissory notes are not needed.

CONCLUSION

If we look at the differences in entrepreneurial activities between the districts of Fatih and Esenyurt, the entrepreneurial motivations of the subjects participating in the research are similar, but there are also many differences. While the Syrians living in Fatih district have become more adapted to Turkey and can speak Turkish more easily, the language skills of those living in Esenyurt have not developed at this level. The density of the Syrian population and their constant intertwining have caused them to learn languages at a more limited level. Especially in Esenyurt, it is noteworthy that there is a region where Syrians live intensely, where many shops operate, and which they call the Arab location. All the signs hung here are in Arabic, Arabic is spoken intensively during the day and the Arab culture is kept alive. This situation, which we can call ethnic polarization, actually limits the economic integration of Syrians. However, the fact that the owners of many businesses with Arabic signage and selling Syrian products in the region are Turkish and their employees are Syrian shows how attractive the ethnic market in this district is. As a result, it is seen that the problems they experience in the labor, goods, and capital markets, their social networks, different consumption patterns and lifestyles compared to the local people are effective in the entrepreneurship of Syrian immigrants in Istanbul Fatih and Esenyurt districts.

KAYNAKÇA

- Aguilera, M. B., ve Massey, D. S. (2003). Social Capital and the Wages of Mexican Migrants: New Hypotheses and Tests. *Social Forces*, 82(2), 671-701.
- Akbaş, S. ve Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler. *Calisma ve Toplum*, 56(1), 167-192.
- Akyiğit, H. ve Baki, Z. (2021). Sosyal Sermayenin Göç ve Etnik Girişimcilik Üzerindeki Etkisi: İzmir'deki Suriyeli Küçük Girişimciler. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 9(1) , 67-88.
- Anderson, A. R., ve Jack, S. L. (2002). The Articulation of Entrepreneurial Social Capital: Content and Process. *Entrepreneurship and Regional Development*, 14(3), 193-210.
- Arslan, H. (2019). *Göçmen Girişimci ve Vasıflı İşgücünün Değerlendirilmesi İle Üretim ve İstihdam Oluşturulması: Suriyeli Göçmenler Örneği*, International Social Innovation Congress İstanbul, 16-17, 376-395.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2019). Syrian Refugee Entrepreneurship in Turkey: Integration and the Use of Immigrant Capital in the Informal Economy, *Social Inclusion*, 7(4), 200-210.
- Bagwell, S. (2008). Transnational Family Networks and Ethnic Minority Business Development, *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 14(6), 377-394.
- Bizri, R. M. (2017). Refugee-entrepreneurship: A Social Capital Perspective. *Entrepreneurship & Regional Development*, 29(9-10), 847-868.
- Blanchflower, D. G. and Andrew J. O. (1998). What Makes an Entrepreneur?. *Journal of Labor Economics*, 16(1), 26-60.
- Bógus, L. M. M. (2013). *Urban Segregation: A Theoretical Approach*. Erişim http://www.observatoriodasmetropoles.ufrj.br/urban_segregation.
- Bonacich, E. (1973). A Theory of Middleman Minorities. *American Sociological Review*, 38 (5): 583-594.
- Borjas, G., ve S. Bronars. 1989. Consumer Discrimination and Self-employment. *Journal of Political Economy*, 97 (3): 581-605.
- Bruder, J. and Rätke-Döppner, S. (2008). *Ethnic Minority Self-Employment in Germany: Geographical Distribution and Determinants of Regional Variation*, RePEc.
- Canatan, K. (2011). Hollanda'da Etnik İlişkiler, Gettolaşma ve Paralel Toplum Tartışmaları. *Sosyoekonomi*, 15(15), 7-27. <https://dergipark.org.tr/pub/sosyoekonomi/issue/21075/226901>
- Cantay, G. (2013). Tarihi Topografyada Fatih Camii ve Bağlı Yapılaşmasının Değerlendirilmesi, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, (7), 7-14.
- Constant A, Shachmurove Y. and Zimmermann, K. F. (2007). What Makes an Entrepreneur and Does it Pay? Native Men, Turks, and Other Migrants in Germany. *Int Migr.* 45(4), 71-100.
- Çakırer-Özservet, Y. (2017). *İstanbul'da Girişimci Göçmenler*. Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum Araştırmaları Serisi: 2. Marmara Üniversitesi, Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Uygulama Merkezi.

- Dana, L. P. ve Morris, M. (2007). Towards a Synthesis: A Model of Immigrant and Ethnic Entrepreneurship içinde L. P. Dana (Ed.), *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 803-811.
- Dedeoğlu, S. ve Adar, A. Ş. (2016). Kayıtdışılık Çıkarmasında Suriyeli Prekarya: Türkiye’de İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler, *Tisk İşveren Dergisi*, 52(6).
- Deniz, D. ve Reyhanoğlu, M. (2018). İten ve Çeken Faktörler Temelinde Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Girişimci Olma Nedenleri, *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 7(2) , 33-66.
- Douglas, S. (1988). Massey, Economic Development and International Migration in Comparative Perspective, *Population and Development Review*, 14(3), 383-413.
- Ehrlich, L. and Canavire-Bacarreza, G. J. (2006). The Impact of Migration on Foreign Trade: A Developing Country Approach. *Latin American Journal of Economic Development*, (6), 125-146.
- Emirhan, P. N. (2014). Uluslararası Emek Göçü ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 14(4), 611-620.
- Erdoğan, M. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler ile Birlikte Yaşamının Çerçevesi, A.Esen ve M.Duman (Ed.), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, İstanbul:Ayran Basım.
- Evans, M. D. R. (1989). Immigrant entrepreneurship: Effect of Ethnic Market Size and Isolated Labor Pool, *American Sociological Review*, 54(6), 950-962.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, (A. Gündoğan ve C. Nacar, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fathallah, R. (2020). *Shadows to Light: Syrian Refugee Entrepreneurs in Jordan’s Informal Economy*, Suliman s. Olayan School of Business. American University Of Beirut,1-24.
- Flap, H., Kumcu, A., and Bulder, B. (2000). The Social Capital of Ethnic Entrepreneurs and Their Business Success. İçinde J. Rath (Ed.), *Immigrant Businesses*. London: MacMillan Press, 142-161.
- Galloway, T. A. (2006). *Do Immigrants Integrate out of Poverty in Norway?*. Discussion Papers No. 482. Statistics Norway, Research Department.
- Garip, F. (2008). Social Capital and Migration: How Do Similar Resources Lead to Divergent Outcomes?. *Demography*, 45(3), 591-617.
- Gelekcı, K. A. ve Meçik, O. (2021). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Hareketlerinde Sosyal Sermaye Etkisi: İzmir ve İstanbul Örneği. *Journal of Social Policy Conferences*, 80, 199-229.
- Gold, S. J. (1992). The Employment Potentials of Refugee Entrepreneurship: Soviet Jews and Vietnamese in California, *Policy Studies Review*, 11(2), 176-186.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 21.10.2021.
- Haikkola, L. (2011). Making Connections: Second-Generation Children and the Transnational Field of Relations, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1201-1217.

- Hall, M. A., (1999). *English Caribbean Immigrant Entrepreneurs In Montreal*, Ottawa:National Library of Canada.
- İçduygu A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Ankara:Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri*, 75. Yılda Köylere Şehirlere, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları.
- İnce, C. (2018). *Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması*. Adıyaman: İksad Yayınları.
- Jansen, J. J. P., Van Den Bosch, F. A. J., ve Volberda, H. W. (2006). Exploratory Innovation, Exploitative Innovation, and Performance: Effects of Organizational Antecedents and Environmental Moderators. *Management Science*, 52(11), 1661–1674. <http://www.jstor.org/stable/20110640>.
- Jones, T., Ram, M., Edwards, P., Kiselincev, A. ve Muchenje, L. (2014). Mixed Embeddedness and New Migrant Enterprise in the UK. *Entrepreneurship & Regional Development*, 26(5–6): 500–520.
- Kaya, A. ve Kırac, A. (2016). *İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*, Hayata Destek Derneği, http://hayatadestek.org/yayinlarimiz/2016_istanbul_rapor.pdf.
- Kayalar, M. ve Yıldız, S. (2017).Uluslararası Göç Sonrası Ortaya Çıkan Girişimcilik Türleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 55-62.
- Klaesson, J. ve Öner, Ö. (2018). *Ethnic Enclaves and Labor Market Outcomes: What Matters Most: Neighborhood, City or Region?*, IFN Working Paper, No. 1251. Stockholm:Research Institute of Industrial Economics.
- Kocak, O., Ekmen, E. ve Eti, S. (2019). Integrative Approaches Towards Immigrants: A Sample From A District Of Istanbul. *International Journal Of Academic Research In Business And Social Sciences*, 9(9), 343, 334–347.
- Korkmaz, M. (2017). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(13), 57-83.
- Koyuncu, A. (2020). Toplumsal Kabulde Ekonominin İmkânı Konya’daki Suriyeli Girişimciler, *İnsan & Toplum*, 10(3), 100-131.
- Köllinger P. ve Minniti, M. (2006). Not for Lack of Trying: American Entrepreneurship in Black and White, *Small Business Economics*, 27, 59–79.
- Kutlu, Z. (2015). Bekleme Odasından Oturma Odasına. Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür.
- Light, I. (1972). *Ethnic Enterprise in America. Business and Welfare Among Chinese, Japanese, and Blacks*, Los Angeles: University of California Press Berkeley.
- Lopez-Rodriguez, M. (2010). Migration and the Quest for Normalcy: Polish Migrant Mothers and the Quest for Meritocratic Opportunities in the UK. *Social, Identities*, 16: 339–358.
- Lung, S. M. (2008). *The Impact of International Migration on International Trade: An Empirical Study of Australian Migrant Intake from Asian Countries*, Melbourne: Australia, Victoria University,.
- Massey. D. ve Zenteno R. (1999). The Dynamics of Mass Migration *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 96, 5328–5335.

- Mora, M. T., and Dávila, A. (2014). Gender and Business Outcomes of Black and Hispanic New Entrepreneurs in the United States. *American Economic Review*, 104(5), 245-49.
- Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ. ve Salman, C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Calisma ve Toplum*, 56(1).
- Naudé, W., Melissa, S. ve Katrin, M., (2017). Migration, entrepreneurship and development: Critical questions, *IZA Journal of Migration*, 6(5), 1-16.
- Neccar, M. Ş. M. (2016). Suriye'den Türkiye'ye Göç: Nedenler, Sonuçlar ve Umutlar, *İlahiyat Akademi*, (4), 185-198.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2010). *Entrepreneurship and Migrants*, Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship. OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2010). *Development Co-Operation Report*, Summary - January 2010.
- Reis O.C., (2008), The Determinants of İmmigrant Entrepreneurial Strategies in Portugal, içinde, Reis o.R., Rath J., (Ed.), *Migrações Journal - Special Issue on Immigrant Entrepreneurship*, October 2008, n. 3, Lisbon: ACIDI, 101-128.
- Ostgaard, T. A. and Birley, S. (1996). New Venture Growth and Personal Networks, *Journal of Business Research*, 36, 37-50.
- Özkul, G.ve Dengiz, S. (2018). Göçmen Girişimcilik Bağlamında Suriyeli Göçmenlerin Hatay İline Olan Ekonomik Katkıları, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 897-919.
- Parlak, Z. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'de Emek Piyasalarına Etkisi, *Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)*, Cilt: 3, No: 12, s. 2334, 2327-2337.
- Pieterse, J. N. (2003). Social Capital and Migration: Beyond Ethnic Economies, *Ethnicities*, 3(1), 29-58.
- Portes, A. ve Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*, 98(6), 1320-1350.
- Price, M. ve Chacko, E. (2009). The Mixed Embeddedness of Ethnic Entrepreneurs in a New Immigrant Gateway, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 7(3), 328-346.
- Ram, M. (1994). Unravelling Social Networks in Ethnic Minority Firms. *International Small Business Journal*, 12(3), 42-53.
- Ramadani, V., Rexhepi, G., Gërguri-Rashiti, S., Ibraimi, S. ve Dana, L. P. (2014). Ethnic Entrepreneurship In Macedonia: The Case Of Albanian Entrepreneurs. *International Journal Of Entrepreneurship And Small Business*, 23(3), 313-335.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M. and Siara B. (2008). Social Networks, Social Support And Social Capital: The Experiences of Recent Polish Migrants in London. *Sociology*, 42, 672-689.

- Ryan, L. (2011). Migrants' Social Networks and Weak Ties: Accessing Resources And Constructing Relationships Post-Migration. *The Sociological Review*, 59, 708–724
- Sanders, J. M. ve Nee, V. (1996). Immigrant self-employment: The Family as Social Capital and The Value of Human Capital. *American Sociological Review*, 61(2), 231-249.
- Saxenian, A., Motoyama, Y., ve Quan, X. (2002). *Local and Global Networks of Immigrant Professionals in Silicon Valley*. CA: Public Policy Instit.
- Sherman, P. S. (2004). *The Impact Of Realistic Entrepreneurship Previews on Entrepreneurial Biases, Risk Perception and Opportunity Evaluation*. The University of Nebraska-Lincoln.
- Shinnar, R. ve Young, C. (2008). Hispanic immigrant entrepreneurs in the Las Vegas Metropolitan area: Motivations for Entry into Outcomes of Self-Employment, *Journal of Small Business Management*, 46(2), 242–262.
- Shinnar, R.S. ve Zamantılı Nayır, D. (2019). Immigrant Entrepreneurship in an Emerging Economy: The Case of Turkey. *Journal of Small Business Management*, 57(2), 559-575.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR), (2021). <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/#ga=2.58203491.877430543.1580335919-2063951347.1571082415>.
- Vinogradov, E., ve E. J. Isaksen. (2008). Survival of New Firms Owned by Natives and Immigrants in Norway. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 13(1), 21–38.
- Volery, T. (2007). Ethnic Entrepreneurship: A Theoretical Framework, *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship*, (1), 30-41.
- Wahlbeck, Ö. (2007). Work In The Kebab Economy: A Study Of The Ethnic Economy Of Turkish Immigrants In Finland. *Ethnicities*, 7(4), 543-563.
- Waldinger, R. (1984). Immigrant Enterprise In The New York Garment Industry. *Social Problems*, 32(1), 60-71.
- Waldinger, R., H. Aldrich ve R. Ward (1990). Opportunities, Group Characteristics And Strategies. içinde R. Waldinger, H. Aldrich and R. Ward (Ed.), *Ethnic Entrepreneurs: Immigrant Business in Industrial Societies*, London: Sage, 13–48.
- Wauters, B. ve Lambrecht, J. (2006). Refugee Entrepreneurship in Belgium: Potential and Practice, November International Entrepreneurship and Management Journal, 2(4), 509-525.
- Wilson, K. L., ve Portes, A. (1980). Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labor Market Experiences of Cubans in Miami. *American Journal of Sociology*, 86, 295–319.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yılmaz, B. ve Güler, Ç. U. (2019). Y Kuşağı Çalışanlarının Suriyelilerin İstihdamına Bakışı: Akademik Personel Üzerine Bir Çalışma, *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 231 – 253.

- Yusheng Zhang, (2019). *The Global Race for Talent: Entrepreneurial Talent Flow Between The U.S. and Asia*, University of North Carolina at Chapel Hill.
- Zhang, Y., Bai, X.T., Zhu, K.Y., Jin, Y., Deng, M., Le, H.Y., Fu, Y.F., Chen, Y., Zhu, J., Look, A.T., Kanki, J., Chen, Z., Chen, S.J., ve Liu, T.X. (2008) In Vivo Interstitial Migration of Primitive Macrophages Mediated by JNK-Matrix Metalloproteinase 13 Signaling in Response to Acute Injury. *Journal of immunology*. 181(3), 2155-2164.
- Zhang, Z. (2010). *The Home Country's Role in Shaping Chinese Immigrant Entrepreneurship*. Auckland University.
- Zhou, M. (2004). Revisiting Ethnic Entrepreneurship: Convergencies, Controversies, and Conceptual Advancements, *IMR*, 38(3), 1040-1074.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Nurgün KUL PARLAK Çiğdem ULUDAĞ GÜLER
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Nurgün KUL PARLAK Çiğdem ULUDAĞ GÜLER
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Nurgün KUL PARLAK Çiğdem ULUDAĞ GÜLER
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Nurgün KUL PARLAK Çiğdem ULUDAĞ GÜLER
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Nurgün KUL PARLAK Çiğdem ULUDAĞ GÜLER